

krilima providenog klina (palstaba) i klina s peticom na sredini, dok supljih kelta i njima suvremenih brončanih predmeta nema uopće.

Nema sumnje, da je ova terramara, kao i većina gornjoitaljskih, djelo prvih indoevropskih doseljenika, i da su Latini i njihove kolonije u Laciju neposredni starenici naselja, koji bi slali svoj *ver sacrum* u svijet, da osniva novu naseobinu, kada bi im prostor u kojem naselju postao pretijesan.

CASTELLI, Ignaz Franz, * Beč 1781, † Beč 1862, njemački pjesnik; neko vrijeme dramski pjesnik na bečkom dvorskom kazalištu, a kasnije činovnik u upravi Donje Austrije. C. je jedan od najpoznatijih starijih austrijskih pjesnika, koji se za svoje brojne, ali dosta slabe drame, lakrdije, travestije i operne tekstove služio i dijalektom. Na zagrebačkoj pozornici njemačke su družine mnogo prikazivale ne samo Castellijeve vlastite igrokaze, nego i njegove preradbe tuđih komada.

LIT.: B. Breyer, *Das deutsche Theater in Zagreb*, Zagreb 1938. S. T.

CASTELLIÈRE, naziv, kojim talijanski arheolozi prozvaše prehistorijske gradine, koje po svom obliku, strukturi i arheološkim nalazima posve odgovaraju ilirskim gradinama s ovu stranu Jadrana. Njih su i u brdovitim krajevima sjeverne Italije posagrađila ilirska plemena, koja za svojih seoba dospješe na Apeninski poluotok.

CASTELLIONE, prastara patricijska porodica milanska, kojoj je pripadao papa Celestin V. (1241), feudarci u Gornjoj Italiji. Kralj Matija podijelio je Bartolu, sinu Jakoba de C., plemstvo i grb te građanska prava grada Zagreba i Senja. To im je potvrdio i kralj Vladislav I. 1494. Kao nametnuti građani Zagreba i Senja nijesu bili obvezani na »stražec«, ali su inače imali sva građanska prava.

CASTELLO BRANCO, Camillo, * Lisabon 16. III. 1826, † San Miguel de Seide (Minho) 6. VI. 1890, portug. književnik. Po naravi strastven, nemiran, zanesen romantičkim idealima, provodio je buran život, te su njegovi ponešto pustolovni pothvati imali često odjeka i u javnosti. Osljepivši i ne mogavši se duševno smiriti sam je sebi oduzeo život. C. je bio veoma plodan pisac, te je u svojih stotinu djela ostavio sliku svoga neobuzdanog, dinamičkog temperamenta (pogotovu u djelima autobiografskog značaja). Pisao je sentimentalne, senzacionalne romane, u kojima junaci podliježu naglim, žestokim osjećajima, i novele, koje vjerno prikazuju društveni život Portugala u njegovo doba; objavljivao je i drame, komedije, povijesne rasprave i književne kritike.

BIBL.: Najpoznatija su djela C-ova: *Amor de perdição*, 1862; *Memórias do carcere*, 1862; *Amor de salvação*, 1864; *Scenas contemporâneas*, 1864; *O Judeu*, 1865; *Paço de Ninaes*, 1867; *Novellas do Minho* (12 svezaka), 1875—77; *Eusebio Macario*, 1879.

LIT.: P. Osorio, *Castello Branco, a sua vida, a seu genio, a sua obra*. Porto 1908. J. An-s.

CASTELLON DE LA PLANA, 1. španjolska pokrajina uz Valencijski zaljev, u riječnim dolinama i primorskim ravninama obilato natapana i dobro obrađena (vino i maslina, južno voće i grožđe), ima 308.746 stan. (1930) na 6465 km², 48 na km²; 2. glavni grad istoimene pokrajine, pravilno građen u plodnoj ravnici 3 km dalje od mora, ima 36.781 stan. (1930). Stolna crkva ima lijep ulaz i toranj visok 46 m. Poljodjelski veleobrt i živahnu trgovinu voćem podupiru pomorske i željezničke veze.

CASTELNAU, Edouard, vicomte de Curières de, * Saint-Affrique 24. X. 1851, francuski general i političar. G. 1869 stupa u vojsku, 1870—71 sudjeluje u francusko-njemačkom ratu. Iza različitih vojnih služba 1911 postaje zamjenik glavara glavnog stožera. Na početku svjetskoga rata vojni je ministar, pa zapovjednik 2. vojske u Lotaringiji, 1915 kao zapovjednik francuskih vojska u središtu vodi bitku u Champagni (25. IX. 1915), zatim postaje glavar glavnoga stožera maršala Joffrea. Potkraj rata imao je na desnom francuskom krilu u Lotaringiji poduzeti ofenzivu, koju je preteklo primirje (11. XI. 1918). G. 1919 izabran je za narodnog zastupnika, te je predsjednik komisije, koja ima donijeti (1923) vojne zakone. Pripadao je francuskoj narodnoj struji, koja pobija svaki internacionalizam, i bio vođa francuske katoličke lige.

CASTELNUOVO, I. Enrico, * Firenca 1839, † Mleci 1915, talijanski književnik. Profesor u Mlecima. Lak i zabavan pripovjedač, pisac brojnih romana i novela, u kojima iznosi većinom socijalne probleme. Najbolji su mu romani *L'onorevole Paolo Leonforte* (1894), *I Moncalvo* (1913), *Il fallo di una donna onesta* (1897) i zbirke novela *Alla fine-stria* (1885), *Sulla laguna* (1900), *Ultime novelle* (1906).

Kod nas su C-a mnogo prevodili (*Kod prozora*, pr. F. Boneta, Hrv. bibl., 1883; *Brodolom*, pr. M. Lovrenčević, Dom i svijet, 1888; *Dovetti-na isповijed*, Narodne Novine, 1888; *Dva sata željeznicom*, Vienac, XII.; *Ivankin Božić*, Prosvjeta XV.; *Kod prozora* (Kugli); *Njegova preuzvišenost na praznicima*, pr. K. T. Zajičić, Vienac XXIX.; *Odrješnik*, Prosvjeta XVIII.; *Snieži*, pr. V. P. Bršljski, Obzor 42—46, 1896; *Dvoboj*, Krim. bibl., IX.; *Pinina baština*, Hrvatska Smotra, 1907).

LIT.: G. Bodriga, E. C., Mleci 1916; L. Russo, *I narratori*, Rim 1923; B. Croce, *La letteratura della nuova Italia*, VI., Bari 1941. M. D-ic.

2. Guido, * 14. VIII. 1865, talijanski matematičar, član Akademije dei Lincei. Učenik Veronesea, pod čijim se je uplivom dao na proučavanje projektivne geometrije hiperprostorā; poslije je kao asistent prof. d'Ovidija prešao na proučavanje geometrije biracionalnih transformacija. G. 1891 postaje profesor projektivne i analitičke geometrije na svučilištu u Rimu. Od 1893 razvio je opsežan rad na polju teorije ploha.

CASTELROSSO (grč. *Καστελλόροσος*, Castellorizzo, Megiste, Meis), najistočniji otok u Dodekanezu, blizu obale Male Azije. Na 11,5 km² živi 2238 stan. (1936) ili 195 na 1 km², ali ima mnogo vojske. Jedino naselje je istog imena. Domaće je stanovništvo grčko i bavi se poljodjelstvom i ribarstvom. Dobro su sačuvani stara nošnja i običaji. G. 1306 osvojili su ga rodski vitezovi, 1522 Turci, 1913 Grci, a 1920 Italija.

CASTELVECCHIO, Riccardo di → Pulla Giulio.

CASTELVETRO, Lodovico, * Modena 1505, † Chivenna 21. II. 1571, talijanski pisac. Poznat je osobito radi žestoke kritičke polemike s Annibalom Carom (v.). Dao je više različitih djela na polju književne kritike i talijanske gramatike.

LIT.: G. Cavazzuti, L. C., Modena 1903; A. Fusco, *La poetica di L. C.*, Napulj 1904; C. Trabalza, *Storia della grammatica ital.*, Milan 1908. M. D-ic.

CASTEX, Raoul, * 1883, admiral francuske mornarice, jedan od najpoznatijih i najplodnijih modernih pisaca o pomorskoj politici, taktici i strategiji. Dio najznamenitije mu knjige *Les Théories Stratégiques* preveo je kap. boj. broda H. Mundorfer pod naslovom *More protiv Kopna*. Ar. P.

CASTI, Giovanni Battista, * Acquapendente (Viterbo) 29. VIII. 1724, † Pariz 5. II. 1803, talijanski pisac. Nemiran i razuzdan duh. Mnogo putuje i izvan Italije; boravi duže u Beču, gdje je na dvoru naslijedio Metastasija. U Petrogradu je bio u dodiru s Katarinom II. te je o njoj i o njenu dvoru napisao satirički spjev *Poema Tartaro* (1787). Putuje i u Carigrad (1788) i daje zanimljiv opis tog puta (*Relazione d'un viaggio a Costantinopoli*). Na koncu je živio u Parizu i bio vatan demokrat. C. je dao prve originalne talijanske »opere buffe« (na pr. *Teodoro in Venezia*, 1784; *Grotta di Trofonio*, 1786). Autor je arkadskih kanconeta i rasposanih i satiričkih novela u stihovima (*Novelle galanti*, 1793). Najpoznatiji mu je dug spjev *Animali parlanti* (1802), u kojem je, polazeći od sredovječne francuske basne *Roman de Renart* (kao i Goethe u svom *Reineke Fuchs*, 1793), stvorio životinjski ep u novinarskom stilu, pun alegorija, satire i aluzija na suvremene političke prilike; zato se svidio i strancima, te ga prevode na francuski, engleski, španjolski i njemački.

LIT.: F. Bernini, *Storia degli «Animali parlanti»*, Bologna 1901; F. Visconti, *Un viaggio a Costantinopoli*, Rocca S. Casciano 1912; G. Sindona, *Il Casti e il suo pensiero politico negli «Animali parlanti»*, Messina 1925. M. D-ic.

CASTIGLIANO, Carlo Alberto, * Asti 9. XI. 1847, † Milan 25. X. 1884, inženjer. G. 1873 postavio je princip minimuma deformacione radnje i time dao nove smjernice proračunavanju statistički neodređenih nosivih konstrukcija.

BIBL.: Najvažnija su mu djela: *Nuova teoria sui sistemi elastici* (Turin 1875), *Théorie de l'équilibre des systèmes élastiques et ses applications* (Turin 1881) i *Manuale dell'ingegnere* (Turin 1885). S. S. N.

CASTIGLIONE, Baldassare, * Casatico (Mantova) 6. XII. 1478, † Toledo 2. II. 1529, talijanski književnik. Učen i svestrano obrazovan plemić, dobar vojnik, spretn diplomat, vješt pisac i umjetnik, C. je jedan od najboljih predstavnika talijanskog Rinascimentoa. Bio je u službi piučeva na dvorovima u Mantovi i u Urbinu; putuje s različitim diplomatskim zadaćama na dvorove u Englesku, u Rim, u Španjolsku, gdje je bio papin nuncij. U Urbinu se sprijateljio s Raffaellom d'Urbino, koji mu je izradio divan portret. Osim latinskih i talijanskih pjesama dao je eklogu *Tirsi*, prikazanu u Urbinu 1506. Glavno mu je djelo *Cortegiano* (1528), koje je s Ariostovim epom *Orlando furioso* i s Bandellovim novelama najreprezentativniji književni odraz talijanske misli i života na vrhuncu renesanse. C. daje živu sliku savršenog dvorskog i ugladenog čovjeka opisujući u dijalogima život na dvoru u Urbinu. To je idealističko lice ondašnjeg talijanskog društva, dok su

(Foto Alinari)

BALDASSARE CASTIGLIONE, Raffael
Pariz, Louvre

BIBL.: *Il Cortegiano*, annotato da V. Cian, 3. izd., Firenca 1929; *Le più belle pagine di B. C.*, scelte da G. Comisso, Milan 1929.

LIT.: G. Bongiovanni, *B. C.*, Milan 1929; V. Cian, *Il conte B. C.*, u *Nuova Antologia* 16. VIII. 1929; G. Toffanin, *La critica e il tempo*, Turin 1930; A. Vicinelli, *B. C.*, *il cortigiano, il letterato, il politico*, M. D-ić, Turin 1931.

CASTILLA, Ramón, * Tarapacá 31. VIII. 1797, † Arica 30. V. 1867, peruanski general i državnik. Najprije služi u španjolskoj vojsci (1816—20), zatim se bori protiv Španjolaca za samostalnost Perua pod San Martinom i Sucreom, a kao zapovjednik konjaništva sudjeluje u bitci kod Yungaya (20. I. 1839), kad su pobunjeni peruanski generali srušili Sancta Cruza, diktatora savezne države Perua i Bolivije, i uspostavili samostalnost Perua. U dva maha (1845—51 i 1858—62) postaje predsjednik republike i uspostavlja red u državi iza anarhije, uređuje državne financije, gradi prvu željeznicu (Lima—Callao), ukida ropstvo i smrtnu kaznu, a 10. XI. 1860 daje zemlji u konzervativnom i kršćanskom duhu ustav, kojim je razdijelio vlast na izvršnu, zakonodavnu i sudbenu.

CASTILLOA ELASTICA Cerv., por. dudovke (v.), vrlo važna biljka za dobivanje kaučuka. Raste kao drvo visoko do 18 m s velikim i čitavim listovima i gustim cvatovima, u kojima se nalaze brojni sitni i neugledni jednospolni cvjetovi. Domovina joj je u Srednjoj Americi, od Mexica do Perua i Venezuele. Zbog vrlo brzog rasta neobično je pogodna za kulturu, koja je danas raširena nesamo u njezinoj domovini, nego i u drugim tropskim zemljama, osobito na Trinidadu, Ceylonu, u Novoj Gvineji i drugdje. Zarezivanjem u stablo curi iz ove biljke sok, iz kojeg se dobiva kaučuk columbia ili kartagena. F. K-n.

CASTLE, 1. Eduard, * Beč 7. XI. 1875, † Beč 1940, njemački jezikoslovac i povjesničar, profesor za njemačku književnost. Pisao je mnogo o Lenauu i izdao njegova djela kao i djela drugih nekih austrijskih književnika (Raimunda, Grūna, Schreyvogela, Anzengruber). Za nas je važna njegova suradnja u velikoj povijesti austrijske književnosti *Deutsch-österreichische Literaturgeschichte*, Beč 1899—1937, gdje nastavlja rad J. W. Nagla i J. Zeidlera, a u kojoj je obradena i njemačka književnost, nastala u našim krajevima. A. S-r.

2. William Ernest, * Alexandria O. 25. X. 1867, američki zoolog i genetičar. Od 1897 do 1936 predavao je na Harvardovu sveučilištu. Sada je umirovljen i radi na kalifornijskom sveučilištu u Berkeleyju, Calif. Istaknut radnik u prvim danima genetike. Istražuje naslijede glodavaca, naročito miševa, štakora i kunića. Najpoznatija mu je knjiga *Genetics and eugenetics*, 1916. M. D-c.

CASTLEREAGH, Henry Robert Stewart, markiz od Londonderryja, * Mount Stewart (Down) 18. VI. 1769, † Cray Farm (Kent) 13. VIII. 1822, engleski državnik. G. 1793 član irskog parlamenta, a pod svojim rođakom, podkraljem lordom Camdenom, viši tajnik za Irsku. Pomagao je Pittu kod provadanja sjedinjenja Irske s Engleskom 1801, došao u engleski parlament, 1802 postao predstojnik indijskog kontrolnog ureda, 1805 ministar rata i kolonija u Pittovu ministarstvu. Odstupi nakon njegove smrti g. 1806, u Portlandovu kabinetu opet ministar rata g. 1807

Povodom dvoboja s Canningom 21. IX. 1809 odstupi skupa s njim. G. 1812 postade ministar vanjskih posala; u tom je svojstvu odlučno radio na padu Napoleona. Mrzio je sve, što je nastalo iz francuske revolucije, zalagao se za načelo legitimiteta, a zbog nepoznavanja evropskih prilika često dospijevao u teške opreke. Na Bečkom je kongresu uz Talleyranda i Metternicha, s njima sklopi englesko-francusko-austrijski savez protiv Prusije i Rusije 3. I. 1815. I nakon povratka Napoleonova s Elbe sudjelovao je na njegovu padu, ali je suzbijao i Prusiju u njezinim nastojanjima, da oslabi Francusku. Njegova se vanjska politika kretala potpuno u smjeru Svete alijanse. Popustljivost prema kralju u procesu kraljice Karoline i pretjerane mjere prema nižim staležima stvorile opće neraspoloženje prema njemu. U času duševne potištenosti počinio je samoubojstvo, baš kad je trebao krenuti na kongres u Veronu.

LIT.: *Correspondence, despatches and other papers*, 12 sv., London 1847—53; Alison, *Lives of Lord C. and Sir Ch. Stewart*, London 1861; C. K. Webster, *The foreign policy of C.*, London 1925; *Britain and the European alliance*, London 1934. J. N.

CASTOR, zvijezde → **Blizanci**.

CASTOREUM → **Dabar**.

CASTRA MINERVAE, grad Salentinaca u Kalabriji. Tu se prema Vergiliju Aen. III, 530 i d. iskrcao Eneja, kada je prvi put stupio na italsko tlo. Tab. Peut. meće to mjesto 7 m. p. južno od Hidrunta. Prema tome je gotovo sigurno utvrđena istovjetnost s današnjim mjestom Castro. Z. D.

CASTRES, glavni grad okružja u francuskom départementu Tarnu, u plodnoj dolini rijeke Agout, na raskršću željeznica, ima 29.133 stan (1936). Bijaše utvrđen već za Rimljana (Castrum Albiensium), u doba vjerskih ratova jako uporište hugenota, od 14. st. dalje sjedište sukarnarstva, danas važan grad veleobrtu za papir, kožu, bojadisanje i željezo. N.Ž.

CASTRO, 1. Américo, * Rio de Janeiro 4. V. 1885, španjolski učenjak i državnik. Svoje je filološko znanje pokazao izdajući 1916 stari pravni izvor *Fueros de León*; otada se dao na književnopovijesna istraživanja i objavio dobre radove o Lope de Vegi (1919) i Cervantesu (1925). Na francuskom jeziku izdao je 1924 *Les grands romantiques espagnols*. Iz Madrida, gdje je vršio službu profesora, često je putovao u inozemstvo kao »profesor na izmjenju« preuzimajući i državničke poslove; od 1931 bio je neko vrijeme i španjolski poslanik u Berlinu.

CASTILLOA ELASTICA

2. Eugénio de, * Coimbra 4. III. 1869, portugalski pjesnik. U brojnim zbirka pjesama zanosi se smjericama parnasovaca i simbolista očitujući svoju ljubav za ljepote prirode, za isticanje muzikalnosti jezika, za uživanje u šarenilu boja i tonova. Istakao se i kao prevodilac Goetheovih djela. BIBL.: Zbirke pjesama: *Depois da ceifa*, 1901; *Poesias escolhidas*, 1902; *A sombra do quadrante*, 1906; *O filho pródigo*, 1910; *Cravos de papel*, 1922; *Chamas d'uma candieira velha*, 1925. J. An-s.

CASTRO URDIALES, grad na Biskajskom zaljevu u španjolskoj pokrajini Santander, sagrađen na kamenitom poluotoku, koji zatvara dobru luku, ima 12.418 stan. (1930). U okolici se kopa željezo, za koje postoje ljevaonice, dobiva se drvo, gaji vino i voće, izvozi koža, a u moru se love ribe, koje se mnogo konzerviraju. N. Ž.

CASTRO Y BELLVIS, Guillén de, * Valencia 1569, † Madrid 28. VII. 1631, španjolski dramatičar. U vojnoj službi uživao je posebnu milost vojvode od Benaventa (duca di Benavente), koji ga je imenovao namjesnikom Stigliana (kod Napulja). Zadnje godine života proveo je u Madridu i umro u velikoj bijedi. C. je bio jedan od najslavnijih komediografa Valencije; prijatelj mu je bio Lope de Vega; Cervantes ga je cijenio. Među njegovim djelima na prvom su mjestu *Las Mocedades del Cid* i *Las Hazañas del Cid*, oba zamišljena kao cjelina; prvi je dio poslužio Corneilleu za njegova glasovitog »Cida«. C. je u njima velikom dramatskom snagom oživio herojski život ovoga najvećeg španjolskog narodnog junaka.

LIT.: E. J. Martínez, *Obras de C.*, Madrid 1925; W. von Wurzbach, »*Las Mocedades del Cid*« i »*Las Hazañas del Cid*«, Strassburg 1887—89; J. Fitzmaurice-Kelly, *Hist. de la littér. espagn.*, Pariz 1928. J. An-s.

CASUARINA → Kazuarina.

CASUS IRREDUCIBILIS → Algebra.

CASUS BELLI (lat. »slučaj rata«) — izraz, koji se često javlja u političkom i diplomatskom životu, kad između dviju država nastane takvo zaoštrenje uzajamnih nazora i međusobnih interesa, koje isključuje mogućnost rješenja mirnim putem i dovodi do obračunavanja oružjem. Za neku državu može nastati c. b., kad joj držanje koje druge države dovodi u pitanje životne interese. Nema stalna pravila, po kome jedna država može dati razumjeti drugoj, da između njih postoji ili može nastati c. b. Što je više političkih i gospodarskih uzroka sukobima između naroda i država, to je na jednoj strani teže točno odrediti svaki pojedini c. b., a na drugoj lakše naći za nj povod. Jedna država može na to upozoriti drugu na bezbroj načina, od opomene do ultimatum. Između saveznih država c. b. često je predmet objašnjivanja, jer ako je jedna država ugovorom obvezana drugoj pružiti pomoć u slučaju spora ove druge države s nekom trećom, prva treba biti upućena, kada i iz kojih razloga između druge i treće nastaje ili može nastati c. b. Diplomatska vještina umije postojeće sporove pretvoriti u c. b., kad smatra, da treba iskoristiti neko postojeće političko stanje.

LIT.: E. Satow, *A guide to diplomatic practice*, 2. izd., London 1922; ostalu lit. → pod Rat.

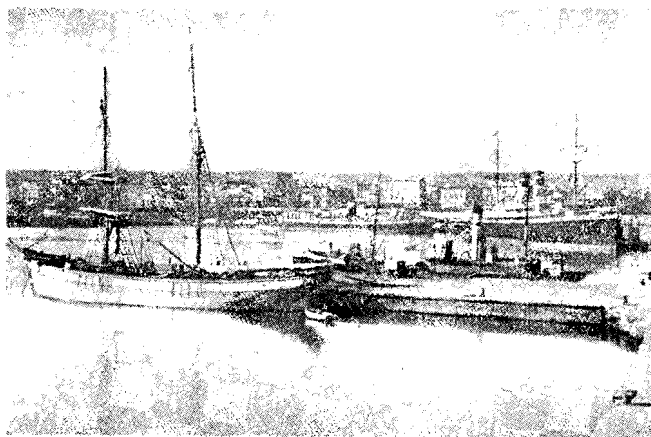
CASUS FOEDERIS (lat. »slučaj saveza«). — Ovim se izrazom označuje nastup onoga slučaja, za koji su dvije ili više država sklopile poseban savez, pa su, na osnovi ugovorenih uvjeta, obvezane na zajedničko djelovanje. To vrijedi i za slučaj, kad savez ide za održavanjem postojećeg stanja, te je savez obramben, ili kad ide za promjenama, te je dakle ofenzivan. Savezi, uglavljani s točnim međusobnim obvezama, određuju redovito točno i c. f., osobito za slučaj, kad za jednu saveznu stranu može nastati casus belli. Ugovorne stranke, za koje je c. f. od osobitog značenja, nastoje onemogućiti svojim saveznicima drugovima, da se oslobode obaveze, na koje ih veže c. f., ili da nađu izlike, da ne udovolje svojim obavezama. Prema tome ostvarenje obaveza, što ih nameće c. f., ili njegovo osujećivanje, sačinjava posebnu stranu diplomatske spretnosti.

LIT.: E. Satow, *A guide to diplomatic practice*, 2. izd., London 1922 i pod Trojni savez i Trojni sporazum. J. N.

CATALAN → Sladorna trska.

CATALANI, 1. Alfredo, * Lucca 19. VI. 1854, † Milan 7. VIII. 1893, talijanski operni skladatelj. Glazbu je učio u konzervatorijima u Parizu i u Milanu. Skladao je najvećma opere, koje su se mnogo izvodile u Italiji. Od drugih njegovih skladba ističe se simfonijska pjesma *Hero i Leander*. Njegova opera *La Wally* (iz god. 1892) izvodila se s uspjehom u Zagrebu (prva izvedba bila je u godištu 1937—8). B. Š.

2. Angelica, * Sinigaglia 10. V. 1780, † Pariz 12. VI. 1849, talijanska operna pjevačica. Nakon prvih uspje-

CATANIA, Luka

(Foto Anderson)

ha u domovini slavila je najveća slavlja u Londonu (1806—14), Parizu, te na gostovanjima u Njemačkoj i Skandinaviji. Glas joj je bio krasan i neobično velikoga opsega, a umjetnost predavanja osobita. S. B.

3. Giuseppe, * Rim oko 1751, redovnik jeronimovac, znamenit liturgičar. Izdao je djela: *Pontificale Romanum* (3 sv., Rim 1738—40, Augsburg 1878); *Caeremoniale episcoporum* (2 sv., Rim 1744); *Caeremoniale Romanum* (2 sv., Rim 1750); *Rituale Romanum* (2 sv., Rim 1757); *De codice Evangelii* (Rim 1733); *Sacrosancta concilia oecumenica comment. illustr.* (4 sv., Rim 1736—49).

CATALANUM → Châlons-sur-Marne.

CATALPA → Katalpa.

CATAMARCA, 1. pokrajina u sjeverozapadnom dijelu republike Argentine, najvećim dijelom planinska (Ande), gdje je slana pustinja, a u nizini plodna za žito i pamuk, voće i vino, miridije i duhan, bogata stokom i rudom, samo još nerazvijena u veleobrtu i trgovini. Na površini od 78.162 km² živi samo 142.523 stan. (1937), dakle ni 2 čovjeka na km². Glavni grad San Fernando de C. u krasnoj dolini rijeke Tala ima 24.000 stan. (1937). U njemu je sjelo biskupa. — 2. Grad C. u istoimenoj pokrajini ima 15.000 stan. (1937). N. Ž.

CATANIA, 1. pokrajina u srednjem dijelu istočne Sicilije; zahvata Etnu s okolicom i ravnicu na jugu. Na prostoru od 3.568 km² živi 713.160 stan. ili 200 na 1 km². Ima blagu klimu, te je osobito na vulkanskom zemljištu razvijeno gajenje južnih kultura.

2. Grad i luka na srednjem dijelu istočne obale Sicilije, leži na sjeveroistočnoj obali otvorenog zaliva, na samom podnožju vulkana Etna. Položaj je C-e tako povoljan, da se ovdje stalno, i uza sva stradanja zbog erupcija Etna i potresa, održalo gradsko naselje. Rudno bogatstvo (sumpor) zaleda i plodnost vulkanskog zemljišta traže svoje gospodarsko i prometno središte. U C-ji je razvijena trgovina poljodjelskim proizvodima (vino, južno voće i povrće), veleobrt (prerada sumpora, kemijski veleobrt i brodogradnja), a s tim u vezi i velik promet. Ima sveučilište (osnovano 1444) i velik broj drugih škola i znanstvenih zavoda, među kojima se ističu vulkanološki zavod i astronomski opservatorij. Ima 224.972 stan. (1936).

Današnji je grad dosta mlado naselje. Velika erupcija Etna 1669 i potres 1693 gotovo su sasvim porušili prijašnji grad. Na ruševinama je podignut grad pravilnih i širokih ulica, kakvih ne nalazimo u drugim gradovima južne Italije. Znak mlade izgradnje vidi se i u pretežno baroknim građevinama; takav je velik broj posebničkih palača i parkova, Slonova česma (Fontana del elefante), a čak je većina sačuvanih starijih zgrada (na pr. katedrala i tvrđava Castello Ursino) pregrađena u novom slogu.

LIT.: O. Viola, *Saggio di bibliografia storica catanese*, Catania 1902; F. De Roberto, *Catania*, Bergamo 1906; F. Fichera, *Una città settecentesca*, Rim 1925. J. R.-c.

Povijest C. C-ju su osnovali 729 pr. Kr. grčki doseljenici s otoka Naksas, koji su je nazivali *Katárη* (lat. Catania ili Catina). U 5. st. stanovništvo je teško stradalo od sirakuških tirana Hijerona I. i Dionizija st. C. se pridružila 203 Rimljanima, a za Augusta postala je colonia; o njezinu tadašnjem napretku svjedoče mnoge građevine. U ranom srednjem vijeku dolazi pod vlast različitih gospodara i često je izlo-

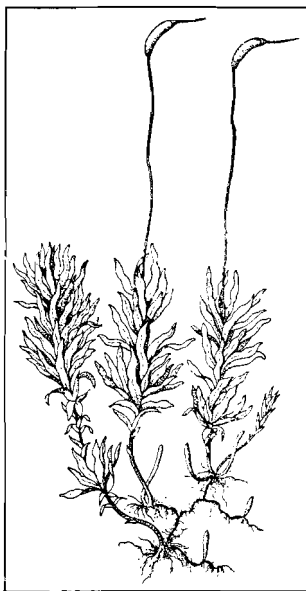
žena teškim udarcima. U 6. st. pos. Kr. pustoše je Goti, a kasnije dolazi pod vlast Bizanta, Saracena i Normana (od 1071). Kad su njome zavladali baštiniči Normana Hohenstaufovci, razaraju je Henrik VI. i Fridrik II. Vrhunac u razvoju postizava za aragonske vladavine (od 1282); tada dobiva 1445 sveučilište i počasni naziv Regum tutrix, propugnatrix fidei constantissima, regni Siciliae protectrix et caput. Svoj današnji izgled dobila je C. poslije katastrofalnog potresa 1693.

CATANZARO, 1. talijanska pokrajina u Kalabriji, zaprema 5.244 km², podesnih za poljodjelstvo, pa na njima živi 606.364 stan., dakle 116 na km². — 2. Glavni grad istomene pokrajine, 343 m nad morem, 10 km južno od zaljeva Squillace, boravište bogatih Talijana, ima (1936) 45.400 stan. Nad gradom je tvrđava iz vremena Roberta Guiscarda. Stolna crkva iz 12. st., koju je uništio potres 1785, obnovljena je 1850 u baroku. Onda je čitav grad mnogo pretrpio. Veleobrtn izrađuje svilu i baršun, sukno i sagove. Sjedište je nadbiskupa i akademije znanosti. A. M. S.

CATAPULTAE → Bacanje.

CATARGIU ili **CATARGI**, Lascar, * studeni 1823, † Bukurešt 11. IV. 1899, rumunjski državnik. G. 1858 kao zastupnik u moldavskom Narodnom vijeću, sam aristokrat, zastupa aristokraciji počudni konzervativni smjer protiveći se agrarnoj reformi, koju je željelo građanstvo. G. 1859 kandidat je za moldavsko prijestolje protiv Aleksandra Cuze. Kad se ovaj zahvalio (1866) i kad je bio izabran njemački princ Karl Hohenzollern-Sigmaringen, odlučno radi za ovoga. Ministar je predsjednik 1871—76 i 1899 oslanjajući se na konzervativnu stranku. Budući da se protivio rusko-turskom ratu (1877—78), koji je bio na vidiku, daje ostavku. G. 1891—95 po treći put je ministar predsjednik uz potporu mlado-konzervativne stranke, kojoj je program u unutarnjoj politici provođenje agrarne reforme, a u vanjskoj približenje trojnom savezu.

CATARRHINA → Majmuni.

CATHARINEA

CATENA, Vincenzo, talijanski slikar, djelovao u Mlecima od 1495 do 1531. Učitelj mu je možda bio Cima da Conegliano, a znatno su na nj utjecali Giovanni Bellini i Giorgione. Dok su njegova ranija djela, kao *Bogorodica sa sv. Ivanom* i *sv. Jeronimom* (Mleci, Akademija) i *Bogorodica sa dva sveca* (druždem *Loredanom* (Mleci, Duždeva palača) još posve arhaična i quattrocentistička, na daljima se sve više očituje utjecaj Bellinijev, naročito u prikazima *Bogorodice sa svecima* (t. zv. *Sacre conversazioni* u Budimpešti, Glasgowu, Berlinu i Modeni). G. 1520 nastalo je njegovo najljepše djelo *Krist se ukazuje sv. Kristini* (Mleci, crkva S. Maria Materdomini). Važnije su slike *Noli me tangere* (Milan, Brera) i *Krist predaje ključeve sv. Petru* (Madrid, Prado). C. se istakao i svojim portretima, među kojima su najbolji oni u Beču (*Mletački senator*) i Berlinu (*Fugger*). U »Strossmayerovoj galeriji« u Zagrebu pripisuje se majstoru slika *Bogorodica s Isusom*, sv. Ivanom *Krstiteljem*, sv. Petrom i s dvije svete.

LIT.: A. Venturi, *Storia dell'arte ital.*, VII./4., Milan 1915. A. Sch.

CATHARINEA, biljni rod uspravnih, do 6 cm visokih mahova porodice *Polytrichaceae* (→ vlasak). Listići su više manje valoviti, u suhom stanju zavnuti, a uspravni tobolac ima dugi rog na poklopcu. Poznato je oko 40 vrsta iz umjerenih krajeva. U Hrvatskoj je raširena napose *C. undulata* (L.) Web. et Mohr, koja raste na zemlji u šumama. I. H.

CATHER, Willa (Sibert), * Winchester (Virginia) 7. XII. 1876, američka spisateljica. Neko vrijeme predavala engleski u visokoj školi u Alleghenyju. Od 1897 do 1901 radi u uredništvu dnevnika Pittsburgh Daily Leader. Mnogo je putovala. G. 1903 izlazi nezina prva i jedina

knjiga stihova *April Twilights*. Iza uspjeha prve zbirke novela *The Troll Garden* (1905) postaje pomoćni urednik tada najvažnijeg američkog književnog časopisa Mc Clure's Magazine (1906—12). Nakon početničkog romana *Alexander's Bridge* (1912) piše niz romana iz života američkih pionira (*O Pioneers!*, 1913; *The Song of the Lark*, 1915; *My Antonia*, 1918). To će do kraja ostati najzahvalnije područje njezina rada. G. 1920 izdaje svoju drugu zbirku novela *Youth and the Bright Medusa*. G. 1922 dobiva nagradu Pulitzer romanom *One of Ours*, u kojemu opisuje doživljaje mladića iz američkog Zapada u svjetskom ratu. Zatim su slijedili njezini najbolji romani *A Lost Lady* (1923), *The Professor's House* (1925), *My Mortal Enemy* (1926), *Death Comes for the Archbishop* (1927), *Shadow on the Rock* (1931) i *Lucy Gayheart* (1935). Dubokim i profinjenim zadublivanjem u američki karakter C. je stupila u red majstora američkog romana.

LIT.: L. L. Hazard, *The Frontier in American Literature*, 1927; J. M. Manly and E. Rickert, *Contemporary American Literature*, 1929; R. Michaud, *Littérature Américaine*, 1930. J. T. a.

CATHOLICUS REX, počasni naslov, koji je papa Aleksandar VI. dao 1496 Ferdinandu aragonskom i Izabeli kastijskoj zbog njihove konačne pobjede nad muslimanskim Maurima 1492.

CATHREIN, Viktor, * Brig 8. V. 1845, † 10. IX. 1931, isusovac, znamenit etičar i branitelj prirodnoga prava, naročito protiv socijalizma (komunizma) i etatizma. Kao pisac odlikuje se jasnoćom, logičnošću, plodnošću. Najpoznatija djela: *Der Sozialismus* (15. izd. 1923, prevedeno na 11 jezika), *Moralphilosophie* (2 sv., 4. izd. 1924), *Philosophia moralis in usum scholarum* (15. izd. 1929), *Die Einheit des sittlichen Bewusstseins der Menschheit* (3 sv., 1914). Suradivao je i u »Životu«, što ga izdaju hrvatski isusovci u Zagrebu. K. G.

CATINAT, Nicolas, * Pariz 1. IX. 1637, † Saint-Gratien 23. II. 1712, maršal Francuske. Isprva je bio odvjetnik, a kasnije je stupio u vojsku. Odlikovao se u borbama u Flandriji pa je u bitci kod Seneffa (1673) bio imenovan generalom poručnikom. Kao zapovjednik četa u Italiji pobijedio je savojsku vojsku (Staffarde, La Marsaille) i prisilio svojim pohodom na Turin savojskoga vojvodu, da zatraži mir (1696). Za rata za španjolsku baštinu kao vrhovnoga zapovjednika četa u Italiji potukao ga je kod Carpija Eugen Savojski, pa mu je bilo oduzeto zapovjedništvo. G. 1702 povukao se iz vojske. Njegove *Mémoires et correspondance* izdali su 1819.

CATINELLI-BAVILAQUA-OBRAĐOVIĆ, Karlo, * Valpovo 1807, † Zagreb 1864, hrvatski melograf. Bio je po zvanju pravnik, sudac, vijećnik banskog stola. Boraveći u Požezi zapisao je i tiskom izdao u Beču 1847 *Južnoslavjanske narodne pučke pjesme I. za piano forte*.

LIT.: B. Sirola, *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Zagreb 1922; Isti, *Hrvatska narodna glazba*, Mala knjižnica M. H., sv. 30, II. izd., Zagreb 1942. B. S.

CATINGA ili **CAATINGA** (ind. »bijela šuma«), oznaka za šumarke (akacije i različito trnje) na savanama Brazilije, koje u doba suše gube lišće (→ Brazilijska).

CATJANG, tropske mahunarke iz roda *Vigna*, napose *Vigna Catjang* Walp., podrijetlom iz Južne Amerike, jednogodišnja, do 60 cm visoka biljka, nalik na grah, s trouglastim tamno zelenim liskama i velikim bijelim, ružičasto ili ljubičasto zadahnutim cvjetovima. Mahune su valjkaste, 10 do 25 cm duge, sjemenke malene, bijele, smeđe, crvenkaste ili crne. Poznata u različitim krajevima pod različitim imenima kao *Voamba* na Madagaskaru. *Cow-Pea* u Sjever. Americi, *Dolique Mongette* u južnoj Francuskoj. Većina odlika goji se za stočnu, manje za ljudsku hranu. Z. A.

CATTANEO, I. Carlo, * Milan 15. VI. 1801, † Castagnola 6. II. 1869, talijanski političar, filozof i polihistor. Svršivši pravo u Paviji C. je u svome plodnom životu okušao, po uzoru renesansnih stvaralaca, svoje sile na mnogim područjima, svagdje s iznadprosječnim uspjehom. Od renesanse je naslijedio i političke nazore: slobodarstvo i težnju, da se Italija ne ujedini mehanički. Želio je, da pojedini krajevi sačuvaju svoju izrazitu fizionomiju, pa se odlučno zalaze za talijansku federativnu republiku. Kao izrazit tip pozitivističkog mislioca i političara nastojao je unaprijediti talijansku misao i djelo na svim područjima: na gospodarskom, političkom, književnom i znanstvenom. Svoje nazore izlagao je najviše u časopisu *Politecnico*.

BIBL.: Cjelokupna djela počela su izlaziti u Milanu 1925.

LIT.: V. Saffiotti, *Carlo Cattaneo*, Rim 1922.

M. U.

2. Danese, * Massa (Colonnatta) kraj Carrare 1509, † Padova u siječnju 1579, talijanski kipar, arhitekt i pjesnik. U Rimu mu je bio učitelj Iacopo Sansovino. G. 1527 bježi u Firencu, a 1530 polazi sa Sansovinom u Mletke, gdje je djelovao sve do svoje smrti. Slijedio je vjerno stil svoga učitelja, pa se po svojoj nešto manirističkoj otmjenosti, kojoj treba tražiti korijen u Toskani, odvađa od naročite slikovitosti mletačke. Najbolja su mu poprsja (*Pietro Bembo*, 1547, i *Alessandro Contarini*, 1555, u padovanskom Santu). Među kasnijim djelima ističu se oltar u crkvi Sant'Anastasia u Veroni iz 1565, alegorijski kipovi i reljefi na grobnom spomeniku Leonarda Loredana iz 1572 (Mleci, crkva SS. Giovanni e Paolo), dražesni reljef *Rodenje Venerino* na Sansovinovoj Loggetti u Mlecima i spomenik Girolama Francastora (Verona, Vijećnica). Kao pjesnik C. je 1562 izdao prvih trinaest pjevanja svog epa *Dell'amor di Marfissa*.

LIT.: P. Paoletti u Thieme-Beckerovu *ALBK*, VI., Leipzig 1912; L. Planiscig, *Venezianische Bildhauer der Renaissance*, Beč 1921.

3. Raffaele, * Mleci 1860, † Mleci 7. XII. 1889, talijanski arhitekt i povjesnik umjetnosti. Bio je jedan od prvih, koji je počeo znanstveno proučavati talijansku arhitekturu srednjega vijeka i izdao u Mlecima 1880 djelo *L'architettura in Italia del secolo IV al Mille circa*, koje je sve do danas sačuvalo svoju vrijednost. Bio je i suradnik monumentalnog djela o mletačkoj crkvi sv. Marka, što ga je izdavao nakladnik Ongania u Mlecima. Kao arhitekt istakao se grobnim spomenikom pape Pija IX. u kripti rimske crkve S. Lorenzo fuori le mura. A. Sch.

CAUCA, 1. rijeka u zapadnom dijelu južnoameričke republike Kolumbije, lijevi pritok rijeke sv. Magdalene, dug 1090 km, plovac od grada Antioquije. — 2. Okružje na zapadu Kolumbije u gornjem porječju istoimene rijeke, 28.065 km² i 317.782 stan. (1928). Kraj je plodan i rudama bogat (zlatu, platina). Glavni je grad Popayán, 31.829 stan. (1928). N. Ž.

CAUCHON, Pierre, † 18. X. 1442, francuski državnik, čovjek velike erudicije, pun ambicija, ali nestalnoga karaktera. Doktor teologije, rektor pariskog sveučilišta, biskup u Beauvaisu i Lisieuxu. Iz početka je u službi burgundske kneževske kuće, a kasnije je sve njegovo djelovanje za Francusku i Englesku usredotočeno u traženju osobne koristi. Vodio je parnicu protiv Jeanne D'Arc, pa je njegova uloga bila za nju pogubna (→ Jeanne D'Arc). M. G.-c.

CAUCHY, Augustin Louis, * Pariz 21. VIII. 1779, † Sceaux-Seine 23. V. 1857, francuski matematičar, fizičar i inženjer. Djetinstvo je proveo u selu Arcueil, kamo mu se otac povukao zbog strahovlade; tu je C. od svog oca dobio klasičnu izobrazbu i strog vjerski odgoj. Svršio je École polytechnique 1807, a zatim École des ponts et chaussées. Kao vrstan inženjer poslan je 1810 u Cherbourg, da izgradije ratnu luku za invaziju u Englesku; 1813 vraća se u Pariz naručena zdravilja; na savjet Laplacea i Lagrangea posvećuje se posve nauci. G. 1816 postavljen za člana Akademije na mjesto isključenog Mongea (radi čega je nastalo veliko javno uzbuđenje) i bio istodobno profesor algebre na Faculté des sciences, mat. fizike na Collège de France i mehanike na École polytechnique. Svrgnućem Bourbona 1830 gubi katedre i dobrovoljno napušta Francusku, predaje po Švicarskoj, dobiva katedru u Turinu, a 1832 odlazi u Prag, da poučava nasljednika prijestolja vojvodu od Bordeauxa. G. 1838 vraća se u Pariz, predaje po katoličkim zavodima (katedre ne dobiva radi prisege); 1839 izabran je članom u Bureau des longitudes. Revolucijom 1848 dobiva opet katedru, koju državnim udarom 1852 gubi; 1854 dolazi ipak do katedre bez prisege (kao i Arago) i drži je do svoje smrti.

C. bijaše vrlo velik matematičar (rano zreo, zapanjio Laplacea), dobar predavač i pisac. Njegova *Analyse algébrique*, Pariz 1821 (granična vrijednost, konvergencija, neprekidnost, teorija redova, determinanata, supstitucija, načelno gledište o matematici i simboličkom značenju matematičkih tvorevina) jedno je od najvažnijih matematičkih djela uopće; tim djelom kao i sa *Résumé des leçons sur le Calcul infinitésimal*, 1823, uveo je C. red i strogost u prevažnu matematičku disciplinu infinitezimalni račun temeljeći ga na pojmu granične vrijednosti (aritmetizacija matematike). Imao je vanredan smisao za osjećanje forme i simetrije matematičkih izraza i veličina pa je zato i mogao onako izgraditi teoriju grupa, determinanata i nenadmašivo svladati imaginarne brojeve (teorija funkcija, diferencijalne jednadžbe u kompl. području). Vječit će mu spo-

menik ostati njegova teorija funkcija (monogenija [Cauchy-Riemannove jednadžbe], monodromija, integracija u kompleksnom, C-eva integralna formula, razvoji, naročito njegov »Calcul des résidus« s primjenama: da se izračuna određeni integral, odrede periode neodređ. integrala, integrira difer. jedn., sumira red, i t. d.). U teoriji difer. jednačaba vrlo su važni njegovi teoremi eksistencije i jednoznačnosti (C-ev »Calcul des limites«, »C-ev problem«). U teoriji brojeva proslavio se već 1815 dokazavši Fermatov stavak o poligonalnim brojevima. U teoriji supstitucija i grupa (šta, što nije proučio povjereni mu Galoisov rad o grupama), algebri, mehanici, optici, nauci o elasticitetu (bitni prilozi), u astronomiji, num. računanju i t. d. dao je važnih priloga.

Pisao je vanredno mnogo: preko 750 rasprava, pa je upravo radi njega Akademija ograničila opseg radova u svojim Comptes rendus. Izdavao je čak svoj vlastiti časopis Exercices de Mathématique, 1826—1830 u Parizu, a u progostvu Résumés analytiques, Turin 1833, odnosno Nouveaux exercices de Math., Prag 1835.

Radi svojega političko-religioznog naziranja imao je C. mnogo neprilika; bijaše uvjereni legitimista-bourbonac, vatrejni »catholique pratiquant« kao otac mu i djeca — dvije kćeri (karakteristična mu je pjesma *Charles V en Espagne*, 1834).

Glavna su mu djela: *Théorie des ondes*, 1815 (Grand prix de l'Institut); *Cours d'Analyse de l'École polytechnique 1-ère partie: Analyse algébrique*, 1821 (odakle naziv »algebarska analiza«); *Résumé des leçons sur le Calcul infinitésimal*, 1823; *Mémoire sur les intégrales définies entre des limites imaginaires*, 1825; *Leçons sur les applications du calcul inf. à la géom.*, 1816—28; *Mémoire sur la dispersion de la lumière*, Prag 1836.

Pariska Akademija nauka objelodanila je *Oeuvres complètes d'A.C.* u 26 svezaka u dvije serije: prva serija obuhvata djela, izašla u spisima Akademije, a druga ostala C-eva djela.

LIT.: F. Klein, *Vorlesungen über die Entwicklung der Mathematik im 19. Jahrhundert*, I. sv., Berlin 1926; E. T. Bell, *Grands mathématiciens*, Pariz 1939 (na franc. preveo A. Gandillon). D. K.

CAUCUS, oznaka nerazjašnjenog podrijetla, koja se od sredine 18. st. upotrebljava u USA za sastanke političkih stranaka (članova različitih tijela — kongresa, zakonodavnih tijela pojedinih država, gradskih vijeća — koji pripadaju istoj stranci), da se imenuju kandidati ili da se raspravljaju politička pitanja. Od konca 19. st. upotrebljava se i u Engleskoj, da naznači jaču stranačku stegu neke (osobito protivničke) političke stranke.

CAUDATA → **Repaši**.

CAUER, Paul, * Breslau 17. XII. 1854, † Münster 26. XI. 1921, klasični filolog i pedagog. Poslije svršenih nauka bio je profesor na više gimnazija, pa ravnatelj gimnazije u Flensburgu i konačno 1905 pokrajinski školski savjetnik i redoviti honorarni sveučilišni profesor u Münsteru. Najvažnija su mu djela: *Grundfragen der Homerkritik*, Leipzig 1895, 3. izd. 1923; *Die Kunst des Übersetzens*, Berlin 1894, 4. izd. 1909; *Grammatica militans*, Berlin 1898, 2. izd. 1903. Mnogo se zauzimao za humanističko obrazovanje mladeži pa je napisao čitav niz polemičkih spisa, koje je djelomično izdao u *Siebzehn Jahre im Kampf um die Schulreform*, Berlin 1906, dok mu je rasprava *Zur Reform der Reifeprüfung* izašla u Berlinu 1908. Bio je jedan od izdavača godišnjaka *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum*. Z. D.

CAULAINCOURT, Armand Augustin Louis, marquis de, * Caulaincourt 9. XII. 1772, † 12. II. 1827, francuski general i diplomat. Sudjeluje u ratovima, što ih vodi Francuska. G. 1801 najprije kao diplomatski agent u Petrogradu, a 1807—11 kao poslanik uživa naklonost cara Aleksandra I. i nastoji, da se održe dobri francusko-ruski odnosi na temelju mira u Tilsitu. G. 1808 postaje vojvoda od Vicenze, 1812 sudjeluje u vojni na Rusiju, 1813 postaje ministar vanjskih poslova i pregovara u Pragu i Chatillonu sa saveznicima. Za Napoleonove vlade od 100 dana opet preuzima ministarstvo vanjskih poslova. Iza pada Napoleonova spasava ga od progostva Aleksandar I. Napisao je knjigu uspomena (*Souvenirs du duc de Vence*, Pariz 1837), a njegovi razgovori s Napoleonom na povratku s ruske vojne objelodanjivani su u *Revue des Deux Mondes* od srpnja 1828 dalje.

CAULERPA, rod zelenih alga (v.) iz skupine *Siphonaeae*; ima oko 60 vrsta, koje nastavaju tropska i subtropska mora. *Caulerpa prolifera* L. dopire najdalje na sjever i česta je u Sredozemnom moru. Talus im je jednostaničan, ali veoma

diferenciran. Puzavi dio talusa nalik je na podanak i rizoizidima je pričvršćen o dno. Gornji je dio veoma raznolik i nalik često na list; kod nekih vrsta biva i do 30 cm visok. Mnoge c-e, iako su jednostanične, čine dojam lisnatog bilja (sl. → Alge). I. P.

CAUMANT, Arcisse de, * Bayeux 28. VIII. 1802, † Magny kod Rouena 16. IV. 1873, francuski arheolog i povjesničar umjetnosti, začetnik sustavnog znanstvenog proučavanja francuske narodne arheologije. Time, što je 1834 osnovao Société française d'archéologie pour la conservation des monuments nationaux, i časopisom *Bulletin monumental*, što ga je izdavao od 1872, mnogo je pridonio širenju zanimanja za arheologiju i francuske spomenike srednjega vijeka.

BIBL.: Glavna djela: *Cours d'antiquités monumentales*, 6 sv., 1831 do 1843; *Statistique monumentale du Calvados*, 5 sv., 1847–62; *Abécédaire ou rudiment d'archéologie*, 3 sv., 1850–62.

CAUSA → Uzrok.

CAUSARUM REGALIUM DIRECTOR → Sudovi.

CAUSSES, Les, ime više krških visoravni u južnoj Francuskoj, između Središnjeg ravnjaka i Cévennesa, u départementima Lozère, Aveyron, Gard, Hérault, Lot i Tarn-et-Garonne, složenih od jurskih vapnenaca i pješčanika, koji brzo propuštaju vodu. To bijaše nekada jedinstvena i prostrana visoravan, u kojoj su rijeke udubile kanjone do 500 m dubine i raščlanile je u nekoliko manjih zaravni, koje imaju različita imena. Les C. su uglavnom pašnjaci, na kojima pasu ovce i daju mlijeko za izvrstan sir (Roquefort). N. Z.

CAUSSIN, Nicolas, * Troyes 23. V. 1583, † Pariz 2. VII. 1651, franc. isusovac (od 1607). Odličan humanista, dramatičar (lat.), polemičar, asketski pisac, u svoje vrijeme na glasu govornik. Velik je uspjeh imao njegov priručnik kršćanskog življenja za više staleže *La cour sainte* (1624, mnogo izdanja). G. 1637 bio je ispovjednik Luja XIII., kojeg je odvrtao od teškog opozivanja naroda, od pomaganja neprijatelja katoličanstva i od saveza s Turcima; zato ga je machiavellista Richelieu držao 6 godina zatočena u Quimper-Corentinu. Nakon smrti Luja XIII. i Richelieua rehabilitiran pozvan je po želji kraljice Ane Austrijske u Pariz.

LIT.: H. Fouquieray, *Hist. de la Comp. de Jésus en France*, sv. V., Pariz 1925; *Dictionnaire de Théol. Cath.*, II./2., 1923; Sommervogel, *Bibliothèque*, II., 1891, 902–27, i IX., 1900, 14–15. M. V.

CAUVERY, rijeka u Britskoj Indiji, izvire na Zapadnim Ghatima, 700 km duga, ima brzicu Gangani Chakki, koja daje 250.000 KS za kišnog vremena, a za suše više od 12.000 KS, pa rasvjetljuje grad Bangalore i zlatna polja kod Kolera. Plovna je za kišnoga vremena sve do francuskoga posjeda Karikala prevalivši dolinu Ist. Ghata. M. Š.

CAUVÈS, Paul, * Pariz 1843, † Versailles 1917, redovni profesor političke ekonomije na pravnom fakultetu u Parizu. C. kao odlučni pristaša protekcionizma i intervencionizma razdire u francuskoj ekonomskoj nauci ono gotovo jednodušno liberalističko shvatanje. Njegovim nastojanjem pokrenut je u Francuskoj najbolji gospodarski časopis »Revue d'économie politique«. Bio je prvi predsjednik francuskog društva za zakonsku zaštitu radnika (»Association française pour la protection légale des travailleurs«).

BIBL.: *Précis d'économie politique*, Pariz 1881; *Cours d'économie politique*, 4 sv., Pariz 1892–3; *Les écoles économiques au XXe siècle: L'école économique française*, Pariz 1902.

CAVAEDIUM (stegnuto od lat. cavum tectum aedium »šuplji krov na zgradama«), krov nad atrijem (v.) u rimskoj kući, građen u četiri prema sredini nagnuta dijela s otvorom u sredini (compluvium), kroz koji pada kiša u udubljeni prostor u podu atrija (impluvium). Kadšto se naziv c. upotrebljava kao sinonim i za čitav atrij. V. P.-k.

CAVAIGNAC, Louis Eugène, francuski general i državnik, * Pariz 15. X. 1802, † Ourne u okružju Sarthe 28. X. 1857, sin člana revolucionarnoga konventa Jeana Baptista C. i mladi brat Godefroya C. (1801–1845), demokratskoga borca protiv vladavine Luja Filipa i osnivača *Société des droits de l'homme* (Društva za zaštitu čovječanskih prava). Kao mladi časnik istaknuo se prigodom osvajanja Alžira. G. 1840 imenovan generalom, a nakon proglašenja republike 1848 generalnim guvernerom Alžira. Iste godine izabran je narodnim zastupnikom te ulazi u vladu kao ministar rata. Nakon radničke pobune u Parizu 22. VII. parlament mu 25. VII. povjeri diktatorske ovlasti, pa C. za 24 sata u krvi uguši bunu, nakon čega 28. VII. vrati punomoći nar. skupštini, koja mu povjeri predsjedništvo vlade. Na predsjedničkim izborima 10. XII. C. je međutim

znatnom većinom glasova poražen od princa Luja Napoleona Bonaparta, pod vladom kojega (kao predsjednika republike i kao cara) C. je bio izvrnut progonima.

CAVAILLÉ-COLL, Aristide, * Montpellier 4. II. 1811, † Pariz 12. X. 1899, francuski graditelj orgulja. Znatno je unaprijedio gradnju orgulja primjenjujući posebno uzdužno spremište za pedal te za svaki manual, pa i za dijelove istog manuala, tako da je u svakom uzdušnom spremištu strujanje uzduha drugačije. Gradio je velike orgulje za crkve Saint Denis, Saint Sulpice, Sainte Madeleine u Parizu i za crkve u većim gradovima Francuske. Pisao je i stručne knjige o građenju orgulja.

LIT.: Alb. Pechard, *Notices sur A. C.-C. et les orgues électriques* (1899). B. Š.

CAVALCA, Domenico, * Vico Pisano (Pisa) oko 1270, † Pisa 1342, talijanski asketski pisac, dominikanac. Piše živim toskanskim govorom i naravnom jednostavnošću religiozno-moralna djela, koja nijesu originalna (na pr. *Disciplina degli spirituali*; *Specchio dei peccati*; *Vite dei Santi Padri*).

LIT.: *Le Vite de' SS. Padri*, scelte da C. Naselli, Turin 1926; C. Naselli, D. C., Città di Castello 1925; N. Sapegno, *Il Trecento*, Milan 1934. M. D.-ić.

CAVALCANTI, Guido, * Firenca oko 1255, † Firenca 1300, talijanski pjesnik. Član ugledne florentinske obitelji. Borben duh, aktivno sudjeluje u burnom političkom životu na strani guelfa. Ističe se znanjem i intelektualnim sposobnostima; bio je Danteov prijatelj; tadašnji su ga ljubavni pjesnici smatrali za svoga učitelja. Znao je naći osobni pjesnički izraz svojim iskrenim osjećajima, melankoličkim maštanjima i sanjama uza sve filozofsko razlaganje o teoriji ljubavi: u skolastičke filozofske sheme unosi elemente svog osobnog i bolnog iskustva, bujnom fantazijom daje vidan oblik svoga duševnog svijeta. Postaje vođom nove pjesničke škole, t. zv. »il dolce stil nuovo«, kojoj je bio začetnik Guido Guinizelli (v.).

BIBL.: *Le rime di G. C.*, a cura di E. Rivalta, Bologna 1902; *Rimatori del dolce stil nuovo*, con introduz. e note di L. Di Benedetto, Turin 1925.

LIT.: V. Rossi, *Scritti di critica letteraria*, I., Firenca 1930; A. Ribera, G. C., II. izd., Rim 1924; F. Figurelli, *Il dolce stil nuovo*, Napulj 1933; N. Sapegno, *Il Trecento*, Milan 1934. M. D.-ić.

CAVALCASELLE, Giovanni Battista, * Legnago 22. I. 1820, † Legnago 31. X. 1897, tal. povjesničar umjetnosti. Najprije se izobrazio za slikara. Kad su ga kasnije progonaile austrijske vlasti, pobježe u tudinu. G. 1847 upozna se s Englezom J. A. Croweom (1825–96); oba steškoše uvjerenje, da će im znanstveni rad oko istraživanja razvoja umjetnosti bolje uspjeti negoli vlastito slikanje. Radeći u zajednici izdali su 1857 knjigu *Notices on the lives and works of the early flemish painters* (njem. prijevod 1875). Kad se vratio u oslobođeni zavičaj, povjerenje mu je 1861 vrhovno nadzorništvo nad umjetnicima Italije; tu je službu vršio do 1895. Sad se oba prijatelja dadoše zajedničkim silama na proučavanje tal. umjetnosti i izradiše pomalo djelo *A new history of painting in Italy* (1864–71 u 6 sv.), koje je u kasnijoj talijanskoj preradbi (*Storia della pittura in Italia*, II sv., Firenca 1875–1909) ostalo glavnim istraživačkim radom na tom području. Obojica su napisali i nekoliko monografija o Tizianu i Raffaelu.

LIT.: A. Venturi, *Di G. B. C.*, Legnago 1907. F. C.

CAVALIER, Jean, * Ribaute 1680, † Chelsea 1740, vođa francuskih kalvinista s Pireneja, koji su se početkom 18. st. digli protiv Luja XIV., a zvali su se *camisards*, po bijeloj košulji (*camiso* u dijalektu languedoc), koju bi navukli prigodom svojih noćnih napadaja zbog raspoznavanja. Nakon ustanka se pokorio, ali je kasnije ipak prešao sa svojim vojnicima u Švicarsku, pa se borio u Savoju, Nizozemskoj i Engleskoj protiv Francuske. Umro je u Engleskoj kao guverner otoka Jersey. Ostavio je memoare na engleskom jeziku (*Memoirs of the Wars of the Cévennes*, 1726).

CAVALIERI, I. Bonaventura, * Milan 1598(?), † Bologna 1647, talijanski matematičar. Već u ranoj mladosti stupio je u red isusovaca. Oko 1616 dođe u Pisu, gdje je pod vodstvom B. Castellija učio matematiku. Na preporuku Galileja, čijim se učenikom zove, i Castellija dobije 1629 profesuru matematike u Bologni, gdje je ostao do smrti. Glavno mu je djelo *Geometria indivisibilibus continuorum nova quadam ratione promota* (Bologna 1635, drugo izdanje 1653), no iz pisama Galileju razabira se, da je već 1621 imao osnovne misli svoje nove metode u geometriji, a 1629 priložio je rukopis toga djela molbi za katedru matematike. U tom djelu hoće C. da »unaprijedi« geometriju neprekinitih tvorevina novom metodom indivizibilija.

»Indivisibile«, nedjeljiv elemenat, pojam je skolastičke filozofije. Premda ga C. jasno i strogo ne definira, izlazi iz toka razlaganja, da su za nj dva momenta karakteristična: prvi je, da je on po dimenziji za jedinicu niži od geometrijske tvorevine, u kojoj se nalazi, da je dakle po naravi heterogen prema toj tvorevini; nedjeljiv elemenat crte je točka, kao što je crta nedjeljiv elemenat površine, a površina tijela; drugi je, da se može uzeti, da geometrijska tvorevina nastaje neprekidnim gibanjem ili »tokom« svoga nedjeljiva elementa. Tako crta nastaje gibanjem točke, površina gibanjem crte, a tijelo gibanjem površine (fluens planum). Ma da C. predočuje geometrijske tvorevine kao »skup« (aggregatum, congeries, »omnes lineae«, »omnia plana«) svojih indivizibilita (na pr. uspravan kružni valjak kao skup svih krugova, kojima prolazi osnovka valjka pomičući se usporedno od početnoga svoga položaja duž osi valjka), ipak ih C. u biti njihovoj ne identificira sa samim geometrijskim tvorevinama; C. ne će ni da ulazi u pitanje sastava neprekidnutih geometrijskih tvorevina, koje bi uvelo u razmatranje i pitanje broja tih nedjeljivih elemenata, dakle i raspravljanje o pojmu beskonačno velikoga. Svrha mu je, da *isporedivanjem* nedjeljivih elemenata, dakle konačnih veličina (dužina, ravnih likova) izvede *isporedivanje* i samih geometrijskih tvorevina. Tako je za C-a osnov za određivanje obujina geometrijskih tijela princip, da se obujmi dvaju tijela odnose kao »skupovi« njihovih nedjeljivih elemenata, a ti se skupovi odnose kao oni nedjeljivi elementi u oba skupa, koji pripadaju zajedno. Takvi se nedjeljivi elementi dobiju presjecanjem obaju tijela ravninama usporednima s osnovnom nekom ravninom i u istoj daljini od nje. Dva će tijela dakle imati isti obujam, ako su im uvijek usporedni presjeci u istoj visini po površini jednaki (a oblika mogu biti i različita). Sličan teorem vrijedi i za jednakost ploština likova u ravnini. Taj princip primjenjuje C. i na dokazivanje raznih svojstava površina i obujama, kao i na izračunavanje ploština (kvadratura) i obujama (kubatura) te težišta, pače i u slučaju da tijela nisu homogena. U svojim se razlaganjima C. ne služi matematičkom simbolikom, nego pozivom na geometrijski zor. Ipak svojom metodom dolazi do mnogih rezultata, koji su kasnije dobiveni integralnim računom, kao što je na pr. integracija cijelih pozitivnih potencija nezavisne promjenljive.

Po osnovnoj misli svoje metode i cilja, za kojim ide, kao i na temelju mnoštva rezultata, do kojih je došao, smatra se C. pretečom integralnoga računa. O njegovoj se metodi mnogo raspravljalo i za života njegova i poslije. Gotovo svi znatniji matematičari 17. i 18. st. bavili su se njome u namjeri, da je usavrše ili vršeći katkada i dosta oštru kritiku. Prvotni izraz »omnia« za integral u Leibniza, izrazi »fluens« i »fluxio« u Newtona valjda su ostatci bavljenja njihova geometrijom Cavalierija. B. Pascal predočio je tu teoriju u obliku, koji je ravno vodio onom shvaćanju površine ravnih likova, koji je kasnije doveo do pojma određena integrala.

BIBL.: Druga su važnija djela Cavalierijeva: *Directorium generale uranometricum, in quo trigonometriae logarithmicae fundamenta ac regulae demonstrantur*, Bologna 1632; *Lo specchio istorico ovvero trattato delle sectioni coniche*, Bologna 1632; *Centuria di varii problemi per dimostrare l'uso e la facilità dei logarithmi nella Gnomonica, Astronomia, Geografia*, 1639; *Trigonometria plana et sphaerica linearis et logarithmica*, Bologna 1643; *Exercitationes geometricae sex*, Bologna 1647.

LIT.: M. Cantor, *Vorlesungen über Geschichte der Mathematik*, sv. II., 2. izd., Leipzig 1900; H. G. Zeuthen, *Geschichte der Mathematik im 16. und 17. Jahrhundert*, Leipzig 1903; L. Brunschvicg, *Les étapes de la philosophie mathématique*, Pariz 1912.

2. Celzo, * Rijeka 6. IV. 1865, † Zagreb 31. XII. 1940, upravni činovnik i pisac. Pravo je slušao u Beču, Grazu i Zagrebu; stupio je najprije u odvjetničku vježbu, a 1888 u upravnu službu služeći ponajviše kod vlade u Zagrebu. Od 1922 do 1929 bio je predsjednik upravnog suda u Zagrebu.

Istakao se kao upravnik, a napose kao plodan pravni pisac. Napisao je mnogo manjih i većih članaka u Mjesečniku, Općinskom upravniku i Obćinaru te dvadesetak posbno tiskanih djela iz područja upravne nauke i pravnoga prava, među njima: *O pravnom odnosu između činovnika i države*, 1910; *Reforma općinskoga zakona*, 1912 (zapravo osnova opć. zakona s opsežnim obrazloženjem); *Problem komunalne politike*, 1922; *Pravo nužnog prolaza*, Spomenica Mauroviću 1934; *Tumač zakonu o nužnim prolazima*, 1917; zatim tumači zakonima o činovnicima (1926, 1931), o karnosnim propisima (1921), o državnom savjetu i upravnim sudovima (1925), o oblasnoj i sreskoj samoupravi (1928), o državljanstvu (1929, 1935), o nadzoru nad živežnim namirnicama i o vinu (1931), o državnim i nedržavnim putovima (1931), o općinama (1933), kojima su većinom dodani opsežni teoretski uvodi. J. A.

3. Emilio de, * Rim oko 1550, † Rim 11. III. 1602, talijanski skladatelj; pripada među prve skladatelje novog dramatskog stila u glazbi krajem 16. i početkom 17. stoljeća. Istakao se kao upravitelj glazbenih izvedaba u Oratorio del S. Crocifisso u Rimu i kao glavni nadzornik umjetnosti u Firenci. Sačuvala se od njega glazbena alegorija *Rappresentazione di anima e di corpo*, izvedena u Rimu 1600. Izgubila su se njegova dva operna djela *La disperazione di Fileno*, *Satiro*. Za sva ta primitivna dramatska glazbena djela napisala je C-u tekstove talijanska pjesnikinja Laura Guidiccioni. Malo se djela ovog skladatelja sačuvalo.

LIT.: H. Goldschmidt, *Studien zur Geschichte der italienischen Oper im 17. Jahrhundert*, I., 1901 i II., 1904; D. Alaleona, *Studi sulla storia dell'Oratorio musicale in Italia*, 1898.

CAVALLINI, Pietro, * između 1260 i 1270, † poslije 1321, rimski slikar i mozaičar, jedan od najznatnijih preteča talijanske renesanse. Sudeći po mozaiku u apsidi sv. Marije

PIETRO CAVALLINI, Andeo (sa slike »Sudnji dan«)
Rim. Crkva sv. Cecilije

u Trasteveru iz 1291 bio je tada već zreo umjetnik, koji u bizantsku školsku tradiciju rimskog 13. st. uvodi starorimske težnje, a pokazuje i znatan smisao za učinke boje i svjetlosti. Po fresko-slikarijama u rimskoj crkvi sv. Cecilije, što su nastale koje dvije godine kasnije — a otkrio ih je Fed. Hermanin tek 1901 — vidi se, da je još bolje napredovao: sve snažnijem zahvatu u kompoziciji pridružilo se odlučno oblikovanje obrisa. Djela za baziliku crkve sv. Pavla, koja su nastala u kasnijim C-jevim godinama, uništio je 1823 požar. Sumnja se, je li C. sudjelovao u radu oko fresko-uresa gornje assijske crkve; naprotiv, sa sigurnošću mu se mogu pripisati freske na grobu Acquasparta u S. M. Aracoeli i neke freske u napuljskoj crkvi S. Maria Donna Regina, koje prikazuju Sudnji dan. Čini se, da je odgojio i zaposlio mnogo učenika, među njima i Fil. Rusutija.

LIT.: I. Wilpert, *Die röm. Mosaiken und Malereien der kirchlichen Bauten von 4. bis 13. Jahrh.*, 2. izd., Freiburg 1917; A. Busiocioanu, *P. C. e la pittura romana del duecento e del trecento*, Ephemeris Dacoromana, Rim 1925.

CAVALLINO, Bernardo, * Napulj oko 1622, † Napulj 1654, talijanski slikar. Proizašao je iz škole Massima Stanzionija, a utjecala je na nj i Artemisia Gentileschi; slobodno se ugledajući u različne domaće i strane uzore razvio je svoj stil, koji sjedinjuje umjereni naturalizam s klasicističkim obilježjem u crtežu linija produhovljenim shvaćanjem i kićenim profinjenim kolorizmom, te ga valja shvatiti kao nježniji izdanak klasicističkog visokog baroka. Mnogo ima njegovih radova u Napulju (u crkvi S. Filippo Neri i S. Giovanni delle Monache; u Narodnom muzeju: *Milosrdni Samaritanin*; u zbirci Wenner: *Sv. Cecilija*), u Rimu (u Nar. galeriji: *Oproštaj mladoga Tobije*) i u Firenci (u palači Uffizi: *Esteri i Ahasver*).

LIT.: A. De Rinaldis, B. C., Rim 1921; E. Sestieri, *Cenni sullo svolgimento dell'arte di B. C.*, L'Arte, XXIII., 1920; O. Benesch u Jahrbuch Wiener Kunstsammlungen, Nov. ser., I. (1926).

CAVALLOTTI, Felice, * Milan 6. XII. 1842, † Rim 6. III. 1898, talijanski novinar, političar i književnik. U mladim danima borio se u Garibaldijevim ratnim pohodima; buran temperament, vječno u polemikama. Osniva svoje novine, piše drame, ali uza sve književne uspjehe on ostaje prije svega politički borac. Zaljubljen u svoje građanski ljevičarske nazore ljuto se ganja sa svim vladama i u parlamentu postaje strašilo ministara i svih krugova, koji

predstavljaju državnu organizaciju. Kad su ga izdali jezik i pero, laća se mača i pištolje i u bezbrojnim dvobojima obračunava sa svojim protivnicima. Od posljedica dvoboja je i umro.

BIBL.: Od njegovih drama najpoznatije su: *I Pezzenti*, *Agnese*, *I Messeni*, *Il cantico dei cantici*.

CAVAZZOLA, Paolo zvan **Morando**, * Verona 1486, † Verona 1522, talijanski slikar. Učitelji su mu bili Francesco Bonsignori, a kasnije Domenico Morone. Utjecali su na nj Giovanni i Giovanni Francesco Caroto, Niccolò Giolfino i Raffael. Sve svoje veronske suvremenike nadilazi C. ljepotom izražaja i kretanja te živim koloritom. Najznatnija se njegova djela nalaze u veronskim crkvama S. Anastasia, S. Bernardino, S. Maria in Organo i S. Maria della Scala. Slikao je i izvrsne portrete.

LIT.: A. Aleardi, *Paolo Morando*, Verona 1853; C. Gamba u Thieme-Beckerovu *ALBK*, VI., Leipzig 1912.

CAVENDISH, Henry, * Nizza 18. X. 1731, † London 24. II. 1810, engleski kemičar i fizičar. Otkrio je vodik (1773) nazvavši ga »zapaljivim zduhom« i držeći u početku, da se radi o čistom flogistonu. Najviše se zanimao kemijom i fizikom plinova. Pokazao je, da je plin, koji nastaje vrenjem šećera i raspadanjem organske tvari, isti, koji izlazi i iz mramora i vapnenca, ako se ovi poliju kojom kiselinom ili ako se žare. Dokazao je, da je voda sastavljena tvar i da nastaje gorenjem vodika. Otkrio je i sastav dušične kiseline pokazujući, da se preskakivanjem električne iskre kroz zduh oksidira dušik, a tako nastali oksid otopljen u vodi daje dušičnu kiselinu. Među ostalim bavio se istraživanjima arsena i njegovih oksida. I ako je uvidao, da se kemijski procesi mogu tumačiti i Lavoisierovom teorijom kisika, ostao je do konca života pristaša flogistonske teorije. Na području fizikalnih istraživanja treba istaknuti njegova određivanja konstante gravitacije, srednje gustoće Zemlje (5,48), električne vodljivosti krutih tvari i tekućina, istraživanja o električnom kapacitetu i električnom potencijalu (koji je on nazivao »stupnjem elektrificiranja«) te određivanja specifične topline mnogih tvari. Neobično bogat, posvetio se samo nauci i sva je istraživanja izvodio na vlastiti trošak. Objelodanjivao je samo potpuno zaokružene radnje. Velik broj radnja iz njegove ostavštine objavio je glasoviti teoretičar elektrofizike James Maxwell.

H. I.

CAVICEO, Iacopo, * Parma 1. V. 1443, † Montecchio 3. VI. 1511, talijanski pisac. Svećenik, koji je imao buran život. Autor je romana *Il peregrino* (1508), koji je bio veoma popularan u Italiji i preko njezinih granica; preveden je na španjolski i francuski, iako nema umjetničke vrijednosti.

LIT.: A. Albertazzi, *Romanzieri e romanzi del Cinquecento e del Seicento*, Bologna 1891.

M. D.-ić.

CAVITE, luka i glavni grad istoimene pokrajine na filipinskom otoku Luzonu, ima 28.236 stan. (1936). Služi kao prednja luka Manile, glavnog filipinskog grada. U C. su mnogobrojne građevine iz vremena španjolskoga gospodstva.

CAVOUR, Camillo Benso, conte di, * Turin 10. VIII. 1810, † Turin 6. VI. 1861, talijanski državnik, potomak plemićke grane C. porodice Benso, koja je podrijetlom iz Chierija. Sin Michelea C., komornika Camilla Borghese, i Adele de Sellon iz liberalne protestantske aristokracije iz Ženeve. U porodici, koja je jako utjecala na razvoj njegova značaja, došao je u dodir s najzabranijim predstavnicima evropskog apsolutističkog smjera. Prvi mu je učitelj bio opat Frézet; od g. 1820 do g. 1826 bio je pitomac vojne akademije u Turinu, a međuvremenu g. 1824 paž Karla Alberta. U šesnaestoj godini postade ženijskim časnikom. Ne osjećajući dovoljno poziva za vojničko zvanje uz pristanak roditelja zatraži i dobije otpust iz vojske 12. XI. 1831. Posveti se poljodjelstvu, ekonomskim i socijalnim naukama i upravljanju svog imanja. Putovao je Švicarskom, Francuskom i Engleskom i zanio se za engleski ustav. Proučivši parlamentarne ustanove u Francuskoj i Engleskoj i procijenivši njihovo značenje u narodnom životu, došao je do uvjerenja, da bi preporod talijanskog naroda mogao niknuti jedino iz građanske i političke slobode. Sastavši se u Belgiji s Giobertijem vrati se u srpnju 1835 u domovinu. G. 1836 postade članom više statističke komisije, 1837—39 bavio se dječjim skloništima i pučkim školama, 1841 osnuje u Turinu aristokratsku Société du Whist po uzoru klubova u Londonu i Parizu, surađivao je u ženevskoj *Bibliothèque universelle* i u Predarijevoj *Antologia italiana*, uočio je značenje gospodarskih sila u političkim pokretima. To ga je dovelo do pitanja želje-

znica, pa je u pariskoj Revue nouvelle objelodanio svoju *Étude des chemins de fer en Italie*. U povodu ustavnih pokreta g. 1846—47 osnova skupa s Cesarom Balbom (v.) i drugima časopis *Risorgimento*, u kome je objelodanjivao svoje članke, ponajviše gospodarskog sadržaja. Nakon proglašenja sardinskog ustava od 5. III. 1848

dode 26. VI. u parlament, u kome se pokazao odličnim govornikom. Govoreći 20. X. 1848 o Austriji spomenuo je Jelačićev pothvat i izjavio, da hrvatski stijeg nije, kako neki misle, stijeg reakcije. U to je vrijeme podupirao ministarstvo Massima d'Azeglia. 11. X. postade ministar poljodjelstva i trgovine, 5. XI. 1850 sklopi ugovor o trgovini i plovidbi s Francuskom, 24. I. 1851 s Belgijom, a 27. II. 1851 s Engleskom. 19. IV. 1851 zamijeni tu lisnicu s ministarstvom financija i odmah sklopi zajam u Engleskoj. Izgrađivao je ceste i željeznice, podizao mornaricu te Speziu odre-

CAVOUR, Augusto Rivalta
Firenca, Banca d'Italia

dio za glavnu ratnu luku. Nakon Napoleonova državnog udara u Francuskoj približi se lijevom centru, založi se za izbor njegova predsjednika U. Rattazzija za predsjednika komore, da potisne u pozadinu reakcionarce. Time dode u opreku s članovima vlade, pa čitavo ministarstvo odstupi 16. V. 1852. Nakon ponovnog puta u Francusku, na kome se u Parizu upoznao s Napoleonom III. (u jednom svom pismu iz Pariza pisao je tada: »C'est de France surtout que dépendent nos destins«), i u Englesku obrazova 4. XI. 1852 kabinet, u kome je uz predsjedništvo imao u svojim rukama pošt i financije, trgovinu i narodno gospodarstvo, a neko je doba upravljao i vanjskim i unutarnjim poslovima. Provodio je liberalnu politiku po načelima ustava god. 1848 i htio Piemont učiniti modernom, naprednom državom, kako bi na taj način stekao simpatije zapadnih država i djelovao na sve dijelove Italije. Dizao je narodno blagostanje, dotjerivao upravu i financije, promicao pučku prosvjetu, razvijao javne radove, u prvom redu željeznice, dotjerivao vojsku, kojoj je bio na čelu Alfonso Lamarmora. G. 1854 imao je već izrađenu svoju osnovu, da Sardinija učestvuje u Krimskom ratu na strani zapadnih država, a sve u cilju, da bi stvorio mogućnost za ostvarenje glavnog dijela svog programa: oslobođenje i ujedinjenje Italije. Prema ugovoru od 26. I. 1855 otposlala na Krim odio vojske od 15.000 ljudi, a nakon svršetka rata na pariskom kongresu g. 1856 usprkos protivljenja Austrije iznese *talijansko pitanje* i očrta nepovoljne prilike, koje postojahu u zaposjednutim talijanskim državama, i slabe strane vlada tih država. Glavni mu cilj bijaše, da politički osami Austriju, da dokaže, da Piemont ne može sačuvati svoju slobodu, dok ima posla s neprijateljskom Austrijom i s nesklonim državama na poluotoku, te da Piemont učini polaznom točkom svih pothvata za nezavisnost Italije. Želio je, da za svoje namjere predobije Francusku. Ponovno preuze vodstvo vanjskih posala, koje na kratko doba bijaše prepustio Cibariju, i prvom prigodom istaknu protu-austrijski smjer svoje politike. Po njegovu mišljenju Italija sama nije mogla provesti djelo oslobođenja i ujedinjenja (fare da sè), već jedino s pomoću zapadnih država. Atentat Orsinija na Napoleona III. (14. I. 1858) mogao je pokvariti teško ostvareni savez s Francuskom. Da do toga ne bi došlo, C. izda 29. IV. zakon protiv političkog umorstva i pretjeranosti političkog novinstva. Na sastanku s Napoleonom III. u Plombièresu 21. VI. 1858 uglavi francusko-sardinski savez, po kome je Sardinija imala dobiti Gornju Italiju, Francuska Savoju i Nizzu. Diplomatsku vojnu protiv Austrije, koju zapodjede Napoleon III. na novogodišnjem primanju stranih poslanika g. 1859, nastavi Viktor Emanuel prijestolnim govorom od 10. I. 1859. Austrija i Sardinija započeh naoružanje, engleski i ruski posrednički

pothvati ostadoše bez uspjeha, 23. IV. preda Austrija ultimatum, a 29. IV. austrijska vojska prodre u Piemont. Dok su ratne operacije za saveznike tekle povoljno, C-a iznenadi vijest o austrijsko-francuskom preliminarnom utanačenju u Villafranca od 11. VI. 1859 (v.). Odstupi sa svog položaja, ali se ponovno vrati 20. I. 1860, kad mu je uspelo mirnim putem, narodnim glasovanjem, dobiti pristanak srednje i južne Italije za priključenje Piemontu-Sardiniji. Bez obzira na odredbe mira u Zürichu od 10. XI. 1859 odobri narodnim glasovanjem zaključeni priključak Parme, Modene, Toscane i Romagne Sardiniji. Podupirao je Garibaldijeve pothvate protiv Sicilije, a dok su napuljske čete još pružale otpor na Volturnu, uputi sardinsku vojsku u Crkvenu državu. Ta vojska zauze, nakon pobjede kod Castelfidarda 18. IX. 1860, Marke, Umbriju i preostali južni dio. Sve je to bilo pripojeno Sardiniji. Vrhunac C-ova uspjeha bijaše proglašenje Viktora Emanuela za talijanskog kralja, koje je zaključio prvi talijanski parlament 14. III. 1861. Izvan kraljevine ostadoše Rim i Mleci. O *rimskom pitanju* C. je opširno govorio u parlamentu 25. i 27. III. istaknuvši, da Rim treba postati glavnim gradom Italije, da se otvorena pitanja između pape i kraljevine Italije imaju riješiti mirnim putem na načelu slobodne crkve u slobodnoj državi. Umro je shrvan napornim radom, a da nije riješio ni pitanje Rima ni pitanje Mletaka. Svi talijanski, francuski, engleski i njemački njegovi biografi gledaju u Cavouru u prvom redu velikog političara-realistu. Spomenici u svim znatnijim talijanskim gradovima govore o njegovu velikom djelu na ostvarenju narodne i državne nezavisnosti i ujedinjenja. Svoje je djelo najbolje sam karakterizirao riječima: »Neka nestane moga imena i moga glasa, samo da Italija postane nacija.«

BIBL.: *Opere politico-economiche*, Cuneo 1855; *Oeuvre parlementaire traduite et annotée*, Pariz 1862; *Ouvrages politiques et économiques*, Cuneo 1865; *Lettere edite ed inedite*, 6 sv., Turin 1882—87; *Diario inedito*, Rim 1888; *Nouvelles lettres inédites*, Turin 1889; *Le comte de Cavour et la contesse de Circout. Lettres inédites*, Turin—Rim 1894; *Nuove lettere inedite*, Turin—Rim 1895; *Scritti politici*, Rim 1925; *Discorsi scelti*, Milan 1925; *Scritti*, Bologna 1929; *Il carteggio Cavour-Nigra dal 1858 al 1861*, 4 sv., Bologna 1926—29; *La Questione Romana negli anni 1860—67*, *Carteggio del conte di Cavour con D. Pantaleoni*, C. Passaglia, O. Vimercati, 2 sv., Bologna 1929; *Cavour e l'Inghilterra*, *Carteggio con V. E. D'Azeglio*, 3 sv., Bologna 1923; *Diario (1833—43) del conte di Cavour*, Milan—Rim 1941.

LIT.: R. Bonghi, C. Cavour, u zbirci I contemporanei italiani, Turin 1861; G. Massari, *Il conte di C. Ricordi biografici*, Turin 1873; H. Treitschke, *Der Graf von Cavour*, Heidelberg 1869, novo izdanje Berlin 1939, talijanski prijevod Firenca 1873 i 1921; Ch. Mazade, *Le comte de C.*, Pariz 1877; M. Castelli, *Il conte di C. Ricordi pubblicati da L. Chiala*, Turin 1886; D. Berti, *Il conte di C. avanti il 1848*, Rim 1886; D. Zanichelli, *Cavour*, Firenca 1905; E. Cadogan, *The life of C.*, London 1907; W. De La Rive, *Le comte de C. Récits et souvenirs*, Pariz 1863, talijanski prijevod Turin 1911; F. Ruffini, *La giovinezza del conte di C.*, Turin 1912; Isti, *Camillo di C. e Mélanie Waldor*, Turin 1914; W. R. Thayer, *The life and times of C.*, London 1915, talijanski prijevod Milan 1930; M. Mazziotti, *I testamenti de conte di C.*, Rim 1914; Isti, *Il conte di C. e il suo confessore*, Bologna 1916; P. Matter, *Cavour et l'unité italienne*, Pariz 1922—27; M. Paléologue, *Un grand réaliste — C.*, Pariz 1926; A. Cappa, C., Bari 1932; A. Panzini, *Il conte di C.*, 5. izd., Milan 1940, njem. prijevod Berlin-Beč-Leipzig 1940; G. del Bono, *Cavour e Napoleone III. Le annessioni dell'Italia centrale al Regno di Sardegna (1859—60)*, Turin 1941; A. Omodeo, *L'opera politica del conte di C.*, I.: 1848—57, I. dio: 2. izd., Firenca 1941. J. N.

CAVTAT, malen gradić, 7 mor. milja jugoistočno od Dubrovnika, s nešto više od 200 kuća i 600 stan. Leži na južnom kraju Župskog zaljeva, na poluotoku, koji je uskom prevlakom spojen s kopnom. U produženju su poluotoka otočići Šuperka i Supetar, a prema otvorenom moru, na zapadu, Bobara i Mrkan. Svi su ti otočići danas naseljeni, ali se na Mrkanu vide ostatci benediktinskog samostana, po kome se je trebinjski biskup prozvao biskupom mrkanskim.

C. ima zgodnu i zaštićenu luku, kojoj dobrim dijelom treba zahvaliti pomorske sklonosti i sposobnosti njegovih stanovnika kao i njegovu važnost u prošlosti, kad je održavao žive trgovačke veze s prekomorskim zemljama i zaljedem. Od starih gradskih utvrda ostali su do danas dijelovi zidina, a gradska su vrata porušena u prošlom stoljeću. Kraj ima veoma blago podneblje i obrastao je raznolikom i bujnom sredozemnom vegetacijom. Gradić je sjelo općine i kotarskog suda. Danas C. ima značenje kao pomorsko, ribarsko i naročito turističko središte. Iz mjesta su neki od naših najuglednijih pomoraca i brodovlasnika, na brodovima kojih radi velik broj mještana kao stručno osoblje ili obični mornari. Kod kuće su žene usavršile umijeće u vezu i tkanju, pa uz pučku školu postoji u C-u i ženska stručna škola i vezilačka škola Cavtatske za-

CAVTAT, Panorama

druge, jedina te vrste u Hrvatskoj. Ženski su radovi na daleko poznati po lijepim bojama i posebnom načinu izradbe. Uređenost mjesta, ljepota položaja i blago podneblje, učinili su Cavtat ugodnim i dobro pohadanim ljetnim kupalištem i zimskim odmaralištem.

(Foto Vulpe)
CAVTAT, Grobnica obitelji Račić Ivan Meštrović

kao i zbirka novaca, oružja i drugih predmeta u rodnoj mu kući, pred kojom mu je podignut spomenik od Palaviccinija. U novije doba C. je ukrašen većim brojem lijepih vila i udobnih pensiona. Na uzvisini posred C-a pečina je Šipun s jezercem.

Na mjestu današnjeg C-a bio je prvobitno grčki *Epidaur* (*Επίδαυρος*, u govoru njegova poromanjenoga stanovništva Pitaura). Oko 228 pr. Kr. došao je u vlast Rimljana. Za građanskog rata između Cezara i Pompeja (49—48) pristao je uz Cezara. Kasnije postaje rimskom kolonijom (Colonia Julia u Plinija) i sjelom jednog od dva vjerska zbora (concilium) u provinciji Dalmaciji. Kroz E. prolazila je primorska cesta iz Salone u Dirahij (Drač), a jedan je put vodio iz E-a u današnje Trebinje. U kršćansko je doba E. imao biskupa, koji se spominje još potkraj 6. st. Oko 614 razorili su grad Slaveni, a bjegunci su nešto sjevernije podigli Ragusium (Dubrovnik). S vremenom se na razvalinama E-a razvilo naselje, koje su Dubrovčani nazvali *Civitas (Civitate) vetus*, od kojeg je naziva poteklo ime *Captat* (kasnije Cavtat); grad je pripadao konavoskoj župi. U 14. st. boravili su u njemu na putu u Dubrovnik srpski car Stefan Dušan (1350) i bosanski ban Tvrtko (1367). Potkraj 14. st. pripada humskoj vlasteli Sankovićima, koji ga 1391 daruju s Konavlima i Vitaljinom Dubrovčanima. Ta se darovnica nije provela, pa je C. još iste godine dopao kneza Pavla Radinovića, a tek njegov sin Radoslav Pavlović prodao ga je 1426 republici. Namjera Dubrovčana, da poluotok s gradom odijele kanalom od kopna, potakla je Radoslava, da 1430 zarati na Dubrovnik,

Privlačnost i ljepotu C-a povećava i nekoliko znamenitosti. U mjestu su dvije crkve, župna sv. Nikole na južnoj, a franjevačka na sjevernoj strani uz more. Na groblju, koje je na brezuljku iznad mjesta, ističe se mauzolej pomorca Iva Račića, remek-djelo kipara Meštrovića. U mjesnoj su pinakoteci rijetke stare slike, a u crkvama pokraj slika starih majstora i slike mještana V. Bukovca (*Gospa od Cavtata*, 4 evanđelista) i C. Medovića (*Sv. Franjo*). U rodnoj kući V. Bukovca smještena su mnoga njegova djela, portreti kao i velika slika *Ples u karnevalu*. Bogata je knjižnica B. Bogišića (preko 20.000 svezaka)

ali je C. ostao i dalje u vlasti republike do njezina pada g. 1806. Iv. B.

CAWNPORE (ind. Khanpur), grad u Britanskoj Indiji, u okrugu Alahabada, na lijevoj obali Gangesa, preko koga vodi željeznica do Lucknowa. Ima 243.755 stan. (1931), a jedan je od prvih veleobrtnih centara, osobito što se mlina i kožnate robe tiče. Gojenje pamuka i drugih korisnih biljki uzorno. C. je poznat iz povijesti ustanka 1857. M. Š.

CAXTON, William, * Kent oko 1422, † London 1491, prvi engleski tiskar. Isprva je trgovac. Tiskarstvo je izučio u Bruggeu (Bruges), gdje je i tiskao 1474 prvu knjigu na engleskom jeziku. G. 1476 u Londonu kraj westminsterske opatije osniva stalnu tiskaru, gdje je otiskao do konca života 96 različitih knjiga i izdanja, među kojima neke svoje izvorne spise i prijevode s latinskoga, francuskoga i flamanskoga jezika. Primjerci njegovih otisaka danas su rijetki, najviše ih se nalazi u British Museumu.

CAYENNE, utvrđena luka i glavni grad Francuske Guyane u Južnoj Americi, na otočiću Cayenne, koji leži na utoku istoimene rijeke u Atlantski ocean, ima 11.704 stan. (1936). Podneblje nije zdravo. Od 1852 ovdje je postaja za deportaciju kažnjenika. Izvozi se zlato, ebanovina, šećer, kakao, pamuk i koža. Sjedište je guvernera za čitavu koloniju. Poznat je kajenski papar od tropskih paprika (*Capsicum frutescens* i *C. minimum*). N. Ž.

CAYLEY, Arthur, * Richmond 16. VIII. 1821, † Cambridge 26. I. 1895, engleski matematičar. Počeo raditi na matematičkom polju 1841, a 1863 pozvan je na stolicu za algebru na sveučilištu u Cambridgeu, gdje je ostao do kraja života. Napisao skoro 900 rasprava iz različitih područja matematike i mehanike, napose nebeske. No najdublje je zaorao na polju algebre te algebarske i projektivne geometrije; tu je osnivač teorije invarijanata algebarskih forama, u kojoj je dao (uz njega Salmon i Sylvester) one simboličke metode, koje je kasnije razvila njemačka škola Clebschova (determinante, matrice, eliminacije, supstitucije i njihove grupe). Pojmovima projektivne geometrije dao je potpunu algebarsku formulaciju, te kao prvi započeo istraživanja algebarske geometrije (polaritet s obzirom na krivulje i plohe; projektivna klasifikacija ploha 3. reda; pravčaste koordinate; singulariteti prostornih krivulja i ploha i t. d.). Možda najvažnije njegovo otkriće je projektivna formulacija metrike, koja je kasnije F. Kleinu omogućila realizaciju neeuclidске geometrije, t. j. geometrije, nezavisne o euclidskom postulatu o paralelama.

BIBL.: *Collected mathematical papers*, 13 sv., Cambridge. R. C.

CAYLUS, Anne Claude Philippe, grof, * Pariz 31. X. 1692, † Pariz 5. IX. 1765, francuski arheolog. Putuje po Italiji, Grčkoj, Maloj Aziji, Holandiji i Engleskoj. Istražuje ruševine Troje, Efeza i Kolofona. Izrađuje bakropise po Raffaelu, Michelangelu, Tizianu, a ističe se i kao pjesnik i pisac memoara. Njegova zbirka antika, koju je ostavio kraljevskom kabinetu, nalazi se danas u Louvreu. Od 1731 bio je član Akademije. Njegov arheološki rad znan je prinos znanosti onoga vremena.

BIBL.: Glavna su mu djela *Recueil d'antiquités égyptiennes, étrusques, grecques, romaines et gauloises*, 7 sv., 1572—67; *Recueil de peintures antiques trouvées à Rome*, 3 sv., 1873—87; *Oeuvres badines complètes*, 3 sv., 1787.

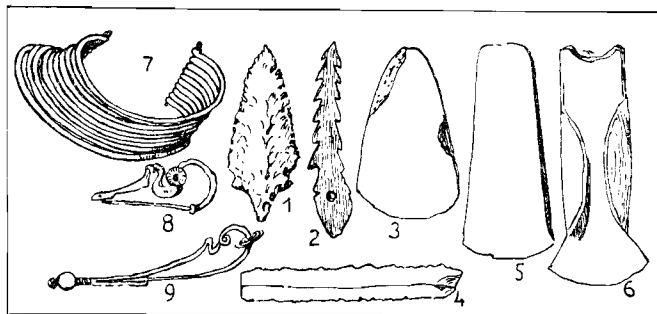
CAZALIS (Henri) = Jean Lahor, * Corneilles-en-Parisis, 9. III. 1840, † Zeneva 1. VII. 1909, francuski književnik. Učio pravo i medicinu, proučavao istočnjačke književnosti i pučko pjesništvo. Pod pseudonimom »Jean Caselli« objelodanio *Chants populaires de l'Italie* (1865), a pod pseudonimom »Jean Lahor« zbirke pjesama *L'illusion* (1875 i 1888, upotpunjeno, nagrađeno od Franc. Akademije), *Les Quatrains d'Al-Ghazali* (1896), nadalje povijest indijske književnosti (1888), nekoliko knjiga o umjetnosti, osobito sa socijalnog gledišta, putopis *En Orient* (1908) i brojne medicinske knjige, objelodanjene pod vlastitim imenom. P. Cl.

CAZIN, gradić 18 km sjeveroistočno od Bihaća. Središte je kotara velike župe Krbava i Psat. Ima 6158 stan. (1931), gotovo samih Hrvata muslimana. Tu je razvijena znatna trgovina žitom. Nekoć je bio svojina kninskog biskupa, a kasnije knezova Blagajskih. G. 1576 pao je u turske ruke. Dvije godine iza toga potukao je kod grada C. Kevenhüller Turke i preoteo grad, ali se morao povući, jer se u vojsci pojavila pošast.

LIT.: V. Klaić, *Bosna*, Zagreb 1878.

Z. D.-i.

CAZZAGO-BRABBIA, TORBIERA DI, zove se tresetište, koje se nalazi u padovanskoj nizini na desnoj obali kanala Brabbia kod njegova ušća blizu sela Cazzago, gdje

STARINE IZ TRESSETISTA KOD CAZZAGO-BRABBIA
1., 3. i 4. neolitsko oruđe; 5., 6. palštab i kelt; 7. nakit oko vrata od bronce; 8. i 9. brončane fibule; 2. osti od kosti

su, vadeći treset za ogrijev, naišli na obilje prehistorijskih starina iz neolitskoga naselja, koje se održalo kroz slijedeće kulturne faze do konca latenske periode. Nalazi su značajni za slična druga tresetišta padovanske nizine, a daju nam u lijepim primjercima sliku kulturnog razvoja kroz dva predrimska tisućljeća. U tresetu se sačuvalo izvrsno i drvo, te su se našla i četverasta provrtana pluta na ribarskim mrežama. Većinu toga rasprodali su kopači treseta; samo malen dio dospio je u talijanske muzeje. C. T.

CAZZAMORTO → **Kacamorat**.

CEARA, 1. savezna država u sjeveroistočnom dijelu Brazila, 148.591 km² i 1.319.228 stan. (1935). Zemlja je dovoljno natapana rijekama i plodna, pa rodi kukuruzom, rižom, kavom i pamukom, a ima i dobrih pašnjaka i šuma. Rudarstvo daje zlato, željezo, bakar, sol i salitru. Mnogo se izvozi pamuk, kava, šećer, kaučuk i koža. — 2. Grad, koji se običnije zove Fortaleza (v.). N. Ž.

CEBEJ, Anton → **Zebey Anton**.

CEBRIKOVA, Marija K., * 1835, † 1917, ruska spisateljica i publicistkinja u duhu ruske kritičko-publicističke škole šezdesetih godina 19. st. Kao društveno-odgojna spisateljica razvijala je C. upornu borbu za ravnopravnost žene te za racionalan uzgoj i obrazovanje čovjeka.

Važnija djela: *Zapiski guvernantki* (1875), *Razskazy o pogibših djetjah* (Pripovijesti o preminuljoj djeci, 1871—74), *Mysl i trud* (1883, Misao i rad), *Amerikanci XVIII v.* (1871), *K voprosu o ljubvi i morali* (K pitanju o ljubavi i čudoređu, 1884). Pročula se, među ostalim, i čuvenim *Otvorenim pismom* caru Aleksandru III., u kojem je podvrgla kritici carizam. Zbog toga pisma, rasprostranjenog ilegalnim putem u bezbroj primjeraka, bila je protjerana iz Petrograda. J. B.

CEBU, 1. duguljasti otok od 4700 km² u Filipinskom otočju na 10° sj. š. između otoka Negrosa i Bohola, najnaopasniji od svih u Filipinskom dominionu Udrženih država Sjeverne Amerike. Otkrio ga je Fernando Magalhães 1521.

2. Grad sa 83.040 stan. (1937), glavni za pokrajinu, u kojoj živi 1.130.000 stan. Broj je bijelaca neznan (5%). Sjedište je biskupa za skupinu otoka, koja se zove Bisayas. Crkva Santo Niño znamenito je zavjetno svetište. Uopće, C. je drugi centar u čitavom arhipelagu. Proizvodi i izvozi svilenu robu, pamuk, kopru, duhan, sladornu trstiku, pa sol i gumenu robu i t. d. Grad ima dobru luku, koja je otvorena svjetskoj trgovini 1863. M. Š.

CECCHI, Emilio, * Firenca 14. VII. 1884, talijanski književnik. Od 1910 do 1923 književni kritičar Tribune. Sudjeluje kod pokretanja časopisa *La ronda*. Član je Talijanske akademije (od 1940). Kao novinar proputovao je Francusku, Englesku, Grčku, Južnu i Sjevernu Ameriku. Književnu je karijeru započeo kao kritičar, a zatim je postao jedan od najizrazitijih suvremenih talijanskih pisaca. U fino radenim proznim priložima unosi svoje doživljaje s putovanja preciznim, gotovo matematičkim stilom: *Pesci rossi* (1920); *Messico* (1932); *Et in Arcadia ego* (1936) i *America amara* (1940). Njegova fantazija, koja se kreće između kritike i poezije, znade isto tako oživljavati i ljepote rodnoga kraja; v. spomenuto djelo *Pesci rossi* i *L'osteria del cattivo tempo* (1927). C. se bavi i proučavanjem i populariziranjem plastičnih umjetnosti, pa mu je naročito uspjela studija o Giottu (1937).

LIT.: G. Ravegnani, *Il novecento letterario italiano; I contemporanei*, I, 2. izd., Bologna 1939; G. De Robertis, *Scrittori del novecento*, Firenca 1940; A. Gargiulo, *Letteratura italiana del novecento*, Firenca 1940. O. D.

CECCHINI, Toma, * Verona u drugoj polovini 16. st., † Hvar 31. VIII. 1644, orguljaš i skladatelj. Sav je svoj život proveo u hrvatskoj sredini najprije kao kapelnik

splitske, a onda — kroz tridesetak godina — hvarske prvostolne crkve. Sačuvalo se svega 11 opusa toga majstora, pa su njegova djela važan izvor za upoznavanje glazbene prakse i umjetničkih nastojanja Dalmacije u prvoj polovini 17. st. Među sačuvanim djelima (op. 23) nalazi se i 8 sonata za violinu (ili cornetto) uz pratnju orgulja; to su najstarije dosad poznate instrumentalne skladbe s hrvatskog područja.

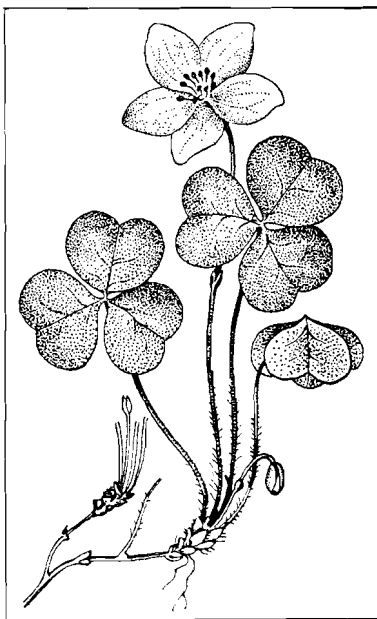
LIT.: D. Plamenac, *Toma Cecchini, kapelnik stolnih crkava u Splitu i Hvaru*, Rad HA, 262. B. S.

CECCO D'ASCOLI → **Stabili Francesco**.

CECELA, uzvišica sjeverno od Drniša, prozvana jamačno po nekadašnjoj crkvi sv. Cecilije. Tu su ostaci dviju starohrvatskih crkava, koje je istraživao fra L. Marun, a nekoć stajalo tu i veliki kameni križ. Fra Ivan Tomašić, ljetopisac 16. st., zabilježio je — vjerojatno prema netočnoj vijesti nekoga starijeg pisca — da je kralj Zvonimir ubijen kraj crkve sv. Cecilije na Petrovu polju. V. Ž.

CECE-MUHA (tsetse), kukac, dvokrilac → **Zajedavka**.

CECELJ (*Oxalis*) je biljni rod por. ceceljače (*Oxalidaceae*) iz reda *Grinales* (→ *proslatičnice*). Toj porodici pripadaju uglavnom zeljaste (rjeđe drvenaste) biljke s perasto ili prstasto sastavljenim listovima i pravilnim (aktinomornim) cvjetovima, koji su sastavljeni iz 5 lapova čaške, 5 latica vjenčića, 10 prašnika i jednog pestića s peterogradnom plodnicom. Plod im je tobolac ili bobica. Najveći dio pripadnika ove porodice ubrajamo među t. zv. »senzitivno biljke«, budući da oni — poput mimoze — već i na najmanji dodir reagiraju značajnim gibanjem listova (→ *Gibanje u bilju*). U tom je pogledu poznat na pr. tropski rod *Biophytum*, a osobito vrsta *B. sensitivum* D. C., koja se često uzgaja u staklenicima. Jednako gibanje pokazuju i neparno perasti listovi drvenastog roda *Averrhoa*, koji se inače u tropskim krajevima često uzgaja i zbog svojih mesnatih, jestivih plodova.

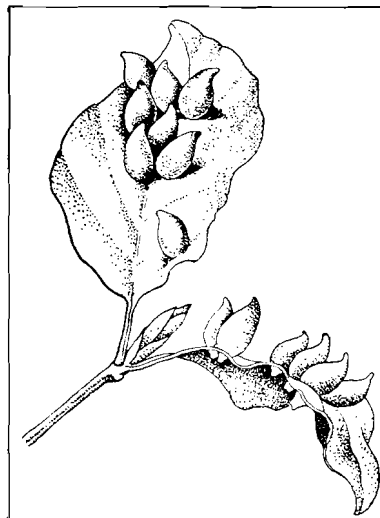

CECELJ

U čitavoju je porodici najpospešniji baš zeljasti rod cecelj ili zečja soca, koji je u velikom broju vrsta rasprostranjen osobito Južnom Afrikom kao i tropskom i sup-tropskom Amerikom. On se odlikuje troprstastim, djetelini sličnim listovima (rjeđe su listovi perasti), koji u vezi s izmjenom dana i noći izvide često značajna ritmička gibanja (t. zv. »biljni san«). Zbog obilnog sadržaja oksalne kiseline imaju te biljke obično kiselast okus, pa su stoga u narodu poznate i pod imenom »kisela djetelina« ili »kiselica«. U našoj su flori samonikle ove vrste: *O. acetosella* L., koja ima bijele ili ljubičaste cvjetove te gole listove i stabiljke, a spominje se već kod starih pisaca kao ljekovita biljka; raste vrlo često na vlažnim, sjenovitim i humoznim staništima, osobito u šumama i šikarama; *O. stricta* L., koja je narijetko dlakava, a cvjetovi su joj svijetlo žuti; *O. corniculata* L., koja je gusto dlakava, a cvjetovi su joj zlatno žuti. Osim toga uzgajaju se neke vrste u vrtovima, i to ili kao povrće (zbog mesnatog korijena ili podanka, na pr. vrste *O. tetraphylla* Cav., *O. crenata* Jacq. i dr.) ili kao t. zv. »djetelina sreće« (zbog četverodjelnih listova). S. H.-ć.

CECIDIJA → **Šiška**.

CECIDOMIJE (*Cecidomyidae*), kukci, nekoliko milimetara sitni dvokrilci šišarci s trepetljivim krilima. Većina ih polažu jaja u biljke i uzrokuju, da na tim mjestima izrastu šiške (cecidije), u kojima se razvijaju ličinke. Mnogom uzgajanom bilju mogu biti vrlo štetni, kao što su ličinke od *Mayetiola destructor*, koje sišu sok na pšenici,

CECIDOMIJE

mele sjaju obitelji dao je William C., prvi barun Burrell (v.), ministar kraljice Jelisave. Potomci starijeg mu sina Tome nose od 1605 naslov earl, a od 1801 marquess of Exeter. Mladi sin Robert C. naslijedio je oca kao ministar pod imenom earl of Salisbury (v.). Toj grani, koja je 1789 dobila naslov markiza, pripadaju veliki državnik iz doba kraljice Viktorije Salisbury (v.) te njegovi sinovi Lord Robert i Lord Hugh C., poznati političar.

Lord Robert C., od 1923 viscount C. of Chelwood, * 14. IX. 1864, bavio se odvjetništvom, ulazi 1906 kao konzervativac u parlament, član je vlade 1915—18 i 1923—27, zastupa vladu na međunarodnim konferencijama, a osobito u Ligi naroda. U politici istupa vrlo samostalno uzimajući na sebe posljedice svoga držanja. Pristaje uz pobornice ženskog prava glasa, a 1918 i 1927 izlazi iz vlade zbog razilaženja u načelnim pitanjima, potonji put zato, jer smatra, da stajalište vlade priječi uspjeh nastojanja oko razoružanja. Već za svjetskoga rata daje poticaj za proučavanje zamisli Lige naroda, za koju djelatno radi na mirovnoj konferenciji. Od toga vremena osniva društva (predsjednik britanskog društva i međunarodnog saveza za Ligu naroda), saziva pacifističke konferencije i kongrese, uspijeva provesti plebiscit mira (peace ballot) u V. Britaniji, koji donosi 11.700.000 glasova, i sl. Za taj rad podijeljena mu je Nobelova mirovna nagrada za 1937.

SV. CECILIJA, Detalj vratnih krila s orgulja crkve u Vugrovcu Zagreb, Hrv. drž. muzej za umjetnost i obrt

raži, ječmu i dr. Često nalazimo na bukvinu lišću zelenkasto žute ili crvenkasto zašiljene šiške do 1 cm velike od bukvina šišarca *Mikiola fagi*. Kada u jesen s bukve otpadne lišće, ličinke se na zemlji u šiškama zakukulje, a idućega proljeća iziđe gotov dvokrilac. Ličinke vrste *Heteropeza* (*Miastor*) slobodno žive u truležu i umnožavaju se pedogenetički (→ *pedogeneza*). K. B.

CECIL, glasovita engleska obitelj, koje su mnogi članovi igrali vrlo važnu ulogu u javnom životu Velike Britanije. Temelje sjaju obitelji dao je William C., prvi barun Burrell (v.), ministar kraljice Jelisave. Potomci starijeg mu sina Tome nose od 1605 naslov earl, a od 1801 marquess of Exeter. Mladi sin Robert C. naslijedio je oca kao ministar pod imenom earl of Salisbury (v.). Toj grani, koja je 1789 dobila naslov markiza, pripadaju veliki državnik iz doba kraljice Viktorije Salisbury (v.) te njegovi sinovi Lord Robert i Lord Hugh C., poznati političar.

Lord Robert C., od 1923 viscount C. of Chelwood, * 14. IX. 1864, bavio se odvjetništvom, ulazi 1906 kao konzervativac u parlament, član je vlade 1915—18 i 1923—27, zastupa vladu na međunarodnim konferencijama, a osobito u Ligi naroda. U politici istupa vrlo samostalno uzimajući na sebe posljedice svoga držanja. Pristaje uz pobornice ženskog prava glasa, a 1918 i 1927 izlazi iz vlade zbog razilaženja u načelnim pitanjima, potonji put zato, jer smatra, da stajalište vlade priječi uspjeh nastojanja oko razoružanja. Već za svjetskoga rata daje poticaj za proučavanje zamisli Lige naroda, za koju djelatno radi na mirovnoj konferenciji. Od toga vremena osniva društva (predsjednik britanskog društva i međunarodnog saveza za Ligu naroda), saziva pacifističke konferencije i kongrese, uspijeva provesti plebiscit mira (peace ballot) u V. Britaniji, koji donosi 11.700.000 glasova, i sl. Za taj rad podijeljena mu je Nobelova mirovna nagrada za 1937.

CECILIJA, sv., djevoja, rimska patricijka, pogubljena je radi kršćanske vjere u 3. st. Kada je papa sv. Paskal I. (817—824) prenio iz katakomba u rimske crkve tjelesa mučenika, prenio je i tijelo sv. Cecilije u njezinu baziliku preko Tibera.

Početak 6. st. sastavljen je opširnim prikaz mučeništva sv. Cecilije, t. zv. *Passio (Acta) S. Caeciliae*; neke je podatke i pojedinosti toga spisa teško historijski utvrditi. Tu je svetičin život ovako prikazan: Cecilija, pobožna djevoja plemićke obitelji, zavjetuje Bogu djevičanstvo. Roditelji je prisile na udaju za poganina Valerijana. Prigodom svadbene svečanosti ona upozori Valerijana na svoj zavjet djevičanstva, potom obraća na kršćanstvo njega i brata mu Tiburcijana; obojicu pokrsti papa Urban. Gradski prefekt Almahije dade najprije ubiti Valerijana i Tiburcijana, a potom Ceciliju zatvoriti u parnu kupaonu, da se uguši. Pošto je bila čudesno pošteđena, krvnik joj htjede odsjeći glavu, ali je samo teško rani po vratu i ona treći dan umre. Taj je prikaz svetičina života ušao i u liturgijske knjige (brevijar).

U liturgiji se vrlo rano (8. st.) pjevala i antifona: »Uz zvukove glazbala Cecilija je (Gospodu) pjevala... To je preuzeto iz djela *Passio S. Caeciliae*, samo je izostavljena riječ: in corde suo, t. j., da je pjevala u srcu, naime molila. Tom antifonom nadahnuti stali su slikari sv. C. prikazivati uz orgulje, a muzičari su je stali smatrati svojom zaštitnicom.

LIT.: *Dictionnaire d'archéologie chrétienne...*, Pariz 1910 (s. v. Cécile); De Rossi, *Roma sotterranea cristiana*, Rim 1867; D. Guéranger, *Sainte Cécile et la société romaine aux deux premiers siècles*, Pariz 1914. D. N.

CECILIJA METELA (Caecilia Metella), kći Kvinta Cecilija Metela Krećanina, konzula g. 69, koji je 67 pokorio Kretu, po kojoj je dobio nadimak, i koji je umro skoro iza g. 54, a vjerojatno žena Marka Licinija Krasa, triumvirova sina i g. 54 Cezarova kvestora u Galiji te g. 49 namjesnika u ovostranoj Galiji (Gallia cisalpina). Njegov nadgrobni spomenik (mauzolej) s lijeva na Apijevoj cesti, sagrađen u Augustovo doba, 3,5 km južno od Rima, najpoznatija je antikna građevina u Kampaniji. Na četverokutnoj bazi, visokoj 7 m, diže se zgrada u obliku valjka u visinu 11 m s promjerom od 29,50 m. Obložna je travertinskim kamenom, dok se na mramornom frizu nalaze ukrasi, koji vise s metopa, ukrašenih volovskim glavama, po čemu je i zgrada dobila ime Capo di bove (volovska glava). Ne zna se, kako se je zgrada svršavala u gornjem dijelu. U srednjem je vijeku uz nju sagrađen kaštel. V. P. k.

CECILIJINA DRUŠTVA utemeljena su najprije u Njemačkoj sa zadaćom, da gaje dobru katoličku crkvenu glazbu. Prvo C. d. u Bambergu 1868 označilo je podrobnije kao svrhu svog djelovanja: 1. grgurovski koral; 2. crkvenu pučku popijevku; 3. dostojno orguljanje; 4. polifonu glazbu staru i novu; 5. instrumentalnu glazbu, naročito orguljašku. Pravila C. d. potvrdio je 1870 papa Pio IX. breveom »Multum ad commovendos animos«. Na čelu njemačkog Saveza C-ih d-a dugo je bio Franz Witt, koji je i svojim spisima i živom riječju po Bavarskoj, Tirolu, Vorarlbergu, Švicarskoj i Češkoj širio obnovu katoličke crkvene glazbe. G. 1874 utemeljena je u Regensburgu i posebna škola za crkvenu glazbu, koju su polazili cecilijanci iz čitavog svijeta. Prvi ravnatelj te škole i veliki pobornik reforme crkvene glazbe bio je njemački crkveni skladatelj Franz Haberl. Duskora su se počela osnivati C. d. nesamo po Njemačkoj nego i u Austriji i Švicarskoj. Česi su se tom pokretu pridružili 1875, no kod njih se društva nazivlju »Cirilovim«,

a »Ciril« je i ime njihova glasila. — Teško je i postepeno prodirala cecilijanska misao u Italiju i Francusku, a nešto prije u Belgiju i Nizozemsku. U Italiji je čistu tradiciju stare crkvene glazbe čuvala samo čuvena »Sikstinska kapela«, pjevački zbor papinske crkve, koji je nastupao i u bazilici sv. Petra. Tek 1911 utemeljena je u Rimu Visoka škola za crkvenu glazbu, pa je u njoj steklo čast doktora glazbe i nekoliko hrvatskih svećenika glazbenika. Danas djeluje u Rimu više uglednih pjevačkih zborova (u kojima — prema crkvenim propisima — sopransku i altovu dionicu pjevaju dječaci); tako »Cappella pia« u bazilici sv. Ivana u Lateranu, »Cappella Liberiana« u crkvi sv. Marije.

Velik poticaj cecilijanstvu dao je papa Pio X., kad je znamenitom bulom »Motu proprio« odredio smjernice za obnovu katoličke crkvene glazbe na temelju tradicionalnoga korala, kako su ga nakon dugih poredbenih proučavanja učeni benediktinci iz Solcsmesa (pod upravom Dom Mocquereaua) počeli objelodanjivati u izdanjima korala, danas poznatim pod imenom *editio vaticana*. Tek iza toga počela se i u Francuskoj provoditi reforma crkvene glazbe, pa je u tu svrhu održano i nekoliko kongresa. — U Španjolskoj se cecilijanski pokret razmahao djelovanjem časopisa »Musica sacra Hispana«; ondje se za preporod klasične polifonije zauzimao prvak španjolskih skladatelja u početku 20. st. ugledni Felipe Pedrell.

Cecilijanski pokret u Hrvatskoj. Pokušaj Ivana pl. Zajca i Miroslava Čugšverta u časopisu »Sv. Cecilija« (1877—1878 i 1883) pokazuje, da se i u Hrvatskoj osjećala potreba reforme crkvenog pjevanja, a neuspjeh tog pokušaja pokazuje, da prilike za takav rad nisu još bile sazrele. To još nije bio pravi cecilijanski pokret. U smislu reforme nije bio ni Kindlein-Kolanderov *Kantual* iz 1895, kao ni više crkvenih pjesmarica, koje su se izdavale prije i poslije toga, najvećma za školske potrebe. Grgurovski koral gajio se samo u samostanima i u katedralnim crkvama.

Reformu crkvenog pjevanja u Hrvatskoj počelo je provoditi 1906 u Zagrebu utemeljeno »Cecilijino društvo«. Među utemeljiteljima bili su svećenici Mirko Novak, Milan Zjalić, Filip Hajduković i orguljaški virtuoz Franjo Dugan. Oni su 1906 pokrenuli časopis za promicanje cecilijanske reforme *Sv. Cecilija*, koji izlazi kao dvomjesečnik s glazbenim prilogom sve do danas. Prvi je urednik bio Zjalić, zatim tridesetak godina Janko Barle, a po njegovoj smrti svećenik Ivan Kokot; glazbeni prilog uređuje od početka F. Dugan. C. p. u Hrvatskoj duskora zahvaća sjemeništa i samostane, a u većim mjestima (Karlovcu, Koprivnici, Kostajnici, Ludbregu, Jaski, Sunji, Hvaru, Osijeku, Dugom Seiu i dr.) osnivali su se crkveni pjevački zborovi. Tako su se pomalo uklanjale unesene tuđinske pučke crkvene popijevke iz jozefinskog doba, a ponovno su oživjeli starinski »hrvatski korali«, napjevi iz zbornika *Cithara octochorda* (v.). Prema buli »Motu proprio« uređeno je crkveno pjevanje u mnogim crkvama; održano je više crkvenih koncerata s lijepim rasporedima, u kojima su prevladale skladbe klasične polifonije, održano je nekoliko ferijalnih tečajeva za orguljaše i zborovode crkvenih pjevačkih zborova.

LIT.: M. Zjalić, *Crkvena muzika*, Samobor 1925. B. S.
C. društvo u Ljubljani poteklo je iz nastojanja, koja su dobila vidljiv oblik iza kongresa njemačkog Cecilijanskog društva u Grazu g. 1876, na kojem su sudjelovali i neki Slovenci, koji su već radili u tom smislu, među njima skladatelji A. Förster i H. Sattner, franjevac. Društvo su osnovali već 1877, a njegovo glasilo *Cerkveni glasbenik* 1878. Na široko djeluju u njegovu smislu orguljaška škola, osnovana već 1877, i Cecilijino društvo ljubljanskih bogoslovcev, osnovano 1890.
LIT.: S. Premrl i A. Dolinar u »Cerkveni glasbenik« 1942. J. G.

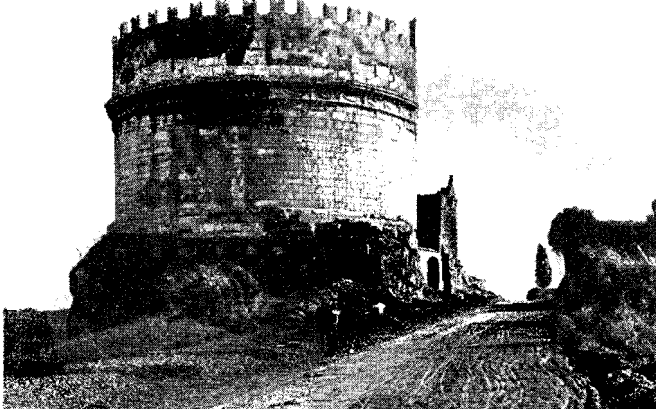
CECONI, Giacomo conte, * Pielungo 1833, † Udine 1910, inženjer. Kao jedan od najvećih građevnih poduzetnika u Austro-Ugarskoj, uspješno je provodio najteže inženjerske radove, kao gradnje dugih željezničkih tunela kroz Arlberg (10,2 km) i Bohinjske Alpe (6,3 km), velike i teške lučke gradnje u Trstu i Rijeci te brojne druge velike gradnje za austrijske i ugarske željeznice.

LIT.: *Zeitschrift d. oesterr. Ing. u. Arch. Vereines*, Beč 1910; *Schweizerische Bauzeitung*, LVI., Zürich 1910. S. S. N.

CECROPIA je biljni rod iz porodice dudovki (v.), koji se odlikuje dlanasto razdijeljenim cvatovima, a domovina mu je tropska Amerika. Mnoge vrste daju kaučuk, a neke su — tako osobito vrsta *C. adenopus* Mart. (koju u njenoj domovini Braziliji nazivaju »imbauba«) — veoma znamenite zbog t. zv. mirmekofilije (v.). S. H. c.

CEDAR, *Cedrus*, rod zimzelenog drveća iz porodice borovke, koje se često uzgaja u našim primorskim parkovima i kulturama. Stabla su često granata do zemlje. Iglice su tvrde, četverobridne i bodljikave, na dugim izbojcima pojedince, a inače u čupercima (slično kao kod ariša). Cvjetovi su jednodomni. Češeri su uspravni, dozrijevaju u 2. ili 3. godini. Češerne ljuske otpadaju zajedno sa sjemenom. Sjeme je nepravilno, oko 1 cm dugo, krilce krhko i tanko. Kljuje sa 6—10 kotiledona, koji su 4—5 cm dugi, trouglata presjeka.

Libanonski cedar, *C. libani* Laws. (*C. libanotica* Link), do 40 m visoko drvo subalpinske regije Taurusa, Antitaurusa i Libanona. Krošnja mu je u mladosti pira-

GROBNICA CECILJE METELE

(Foto Anderson)

CEDAR LIBANONSKI
(Schimper-Faber, Pflanzengeographie, II.)

midalna, a kasnije široko kišobranasta. Grane su debele, a grančice kratke. Vrh je uspravan ili na stranu zakrenut. Igljice su tamno zelene, 15—30 mm duge, ravne ili nešto zavinate, u čupercima, ima ih po 30—40. Češeri su 8—12 cm dugi i oko 5 cm široki, gore ravni ili nešto utisnuti. Češerne ljuske su oko 5 cm široke, ozdo vunenasto dlakave.

Atlaski cedar, *C. atlantica* Manetti, do 40 m visoko drvo u planinama Alžira i Maroka, t. j. Atlas-gorja. Krošnja je rijetka, široko piramidalna. Grane su koso uspravljene i kratke. Vrh je uspravan ili na stranu zakrenut. Igljice su modro srebrnastolive, 15—25 mm duge. Češeri su 5—7 cm dugi i 4 cm debeli, sjajni, svjetlosmeđi. Češerne ljuske su oko 3,5 cm široke.

Himalajski cedar, *C. deodara* Laws., čini prostrane šume u sjeverozapadnoj Himalaji i planinama Afganistana i Beludžistana. Krošnja je široko piramidalna. Grane i grančice su savijene u lukovima, a vrh u mladoj dobi natrag zavinat. Igljice su 25—50 cm duge, svijetlo zelene do srebrnastolive, dosta mekane, u čupercima ima ih do 30. Češeri su 7—11 cm dugi, oko 6 cm debeli, u početku ljubičasti, zatim smeđi i crvenkasti, na vrhu zaobljeni. Češerne ljuske 5—6 cm široke, glatke, ozdo sjajne. M. A.

Uzgojna svojstva. Uzgoju cedrova poklanja se u primorskom šumarstvu dosta pažnje. Za njihov uzgoj dolazi u glavnom u obzir područje sredozemne klime. Izvan tog područja stradavaju od ranih mrazova kao i od dužih zimskih niskih temperatura. Za valjano uspijevanje prija im u mladosti dobro tlo, a rastu i na boljem krškom tlu. Zahtijevaju mnogo svijetla. *Libanonski c.* raste sporo i od manje je šumarske važnosti, jer je vrlo granat. *Atlaski c.* počinje vegetacijom nešto kasnije, a u mladosti je znatno bržeg rasta od libanonskog c. *Himalajski c.* raste na gnaj-su, granitu i škriljavcima, a uspijeva i na vapnencu. A. P.-ć.

Cedrovina (drvo cedra). U trgovini dolazi pod c. drvo od više različitih vrsta drveća. C. je crvenkasto smeđe, lagano i meko drvo, ugodna mirisa, trajno, slabo se uteže. Upotrebljava se za fine stolarske radove, ukrasne predmete, u tokarstvu, u proizvodnji olovaka, pokućstva, čamac i sl. Iz c. građeni su u staro doba hramovi i druge građevine. Tako je prema hebrejskim zapisima izgrađen iz c. Salamonov hram. Često se spominje i rimska c., pa c. nađena u grobnicama u Svetoj zemlji. C. iz starog doba odlikovala se naročitim žilavošću i trajnošću. Ta c. potječe prema novijim istraživanjima od vrsta roda čempres, borovica, tuja i dr.

Osim libanonske ili prave c., pa atlaske i himalajske c. dolaze u trgovini još ove cedrovine: crvena c., drvo virginjske borovice; *Florida-c.*, drvo bermudske borovice (*Juniperus bermudiana* L.); istočno-afrička c., drvo abesinske borovice (*J. procera* Hochst.); zapadno-indijska ili španjolska c., drvo mirisne cedrele; bijela ili kanadska c., drvo američkih tuja; *Oregon-c.*, drvo Lawsonova pačempresa; američka c., drvo taksodija; japanska c., drvo kriptomerije, te kalifornijska c., drvo libocedra. I. H.-t.

Cedrovo ulje je etersko ulje, ugodna mirisa, koje se dobiva iz cedrova drva. Upotrebljava se u parfumeriji i kao ulje za imerziju. (→ Mikroskopija). I. R.-ić.

CEDARIT, jantaru slična fosilna smola. Žute je, crvenkasto žute do tamno smeđe boje. Sastavljen je od 78,15 ugljika, 9,89 vodika, 11,20 kisika, 0,31 sumpora. Sadržava 0,0155% jantarske kiseline. Većinom se nalazi u komadima velikim kao orah, a od valjanja vodom više ili manje zaobljenim. Ima ga u Kanadi (Manitoba) u nanosima rijeke Saskatchewan kod Cedar Lake (otuda mu ime). F. T.

CEDAR RAPIDS, napredan veleobrtnički grad na rijeci Cedar u saveznoj državi Jowa (USA). Grad je važna prometna raskršnica i poznat po preradbi poljodjelskih proizvoda i izradbi strojeva. Blagostanje grada ogleda se u suvremenom vanjskom izgledu i brzom napretku; 1900 ima samo 25.656 stan., a 1930 već 56.097, od kojih velik broj stranaca, osobito Čeha i Slovaka (2833). U okolici grada nekoliko je starih poznatih koleža.

CEDEDA → Sedeh.

CEDRON, brzica u Palestini istočno od Jeruzalema, teče pokraj Maslinova brda pa se ruši dubokom jarugom u Mrtvo more. To je po predaji dolina Jozafat. Arapi je zovu Vadi Sitti Marjam, a to znači dolina Djevice Marije. M. Š.

CEDULIN (*Cedulinus*), Šimun, * Zadar 1560, † Zadar 1606, isusovac (od 1584). U drugoj godini novicijata u Rimu izuzetno učio moraluku. Najkasnije 1590 nalazio se u Würzburgu, gdje je predavao spekulativnu teologiju. Kad je 1595 promoviran na čast doktora teologije, jedan mu je štovatelj prikazao *Salutatio metrica* (Würzburg 1595) s ilustracijom. Tiskane su mu *Theses theologicae de venerabili Sacramento Eucharistiae*.

LIT.: Sommervogel, *Bibliothèque*, II., 1891; Arhiv D. I. u Rimu. M. V.

CEFALOPODI → Glavonošci.

CEFALU, grad u pokrajini Palermo na Siciliji, ima 10.800 stan. Starinu mu odaju ruševine feničkoga grada Kefaloidion; postoje i otatci utvrda iz doba Normana i lijepe stolna crkva iz 12. st., uz koju je i danas stolica biskupa. Leži na strmog obali i uz željezničku prugu Palermo—Messina. U okolici se kopa mramor, gaje masline i različite vočke. Znatno je i ribarstvo (srdele). A. M. S.

CEFEIDE su vrsta pravilno promjenljivih zvijezda stajalice (→ zvijezde), nazvanih po zvijezdi δ Cephei u zvijezdu Cepheus, prvoj, na kojoj je otkrit (g. 1784, Goodricke) karakteristični način periodične promjene svjetloće, kojim se odlikuju ove zvijezde. Svjetloća se ovih zvijezda mijenja periodično tako, da iza naglog uspona slijedi sporiji i pomalo nemiran slaz. Periodi se kreću između 1 desetine dana i 45 dana, a najčešće su C-e s periodom oko ½ dana i oko 5 dana. Opseg promjena svjetloće iznosi oko 1 razred veličine. C-e su po apsolutnoj veličini giganti (→ zvijezde), promjera 7 do 200 puta većeg nego naše Sunce.

Veliku su važnost u astronomiji dobile C-e, otkad je u početku ovoga stoljeća otkrila Miss Leavitt na Harvard-zvezdarni kod C-a, nađenih u zvjezdanom sustavu malog Magellanova oblaka, zakon, koji povezuje apsolutnu veličinu i period C-a. Po ovom je zakonu logaritama perioda C-a upravno razmjernan s apsolutnom veličinom. Kad je taj zakon od Hertzsprung nadopunjen tim, što je brojčano utvrdio, koja apsolutna veličina odgovara kojem periodu, postale su C. važnim pomagalom za određivanje udaljenosti najudaljenijih zvjezdanih sustava. Motreći period C-a, koje se nađu u jednom zvjezdanom sustavu, možemo po Leavitt-Hertzsprungovu zakonu odrediti njihovu apsolutnu veličinu, a iz ove i motrenjem utvrđene prividne veličine udaljenost.

Uzrok promjenama svjetloće C. nije još razjašnjen. Po radikalnim brzinama (→ astrofizika) sigurno je, da se te promjene ne mogu svesti na periodična pomračenja tamnim pratiocem. Među različitim teorijama o C-ama ističe se ona, koja svodi promjene svjetloće na ritmička gibanja (pulsacije) u samoj zvijezdi. J. L.-k.

CEGNAR, France, * Sv. Duh kod Škofje Loke 8. XII. 1826, † Trst 14. II. 1892, slovenski pjesnik. Pučku je školu svršio u Škofjoj Loki, a gimnaziju u liceju u Ljubljani. Bio je poštanski i brzojavni činovnik u Ljubljani, Trstu i Pazinu. Zarana se dao na pjesništvo, pa je još u liceju uređivao pisani đački list, u kojem su surađivali Luka Svetec i France Jeriša. G. 1848 počeo je pisati i za Novice i Sloveniju. (U Sloveniji od 1849, str. 224, nalazi se njegova pjesma Jelačiću banu). Uzori su mu bili Vesel-Koseski i Prešeren. Samostalniji je postao, kad se dao na prevođenje različitih narodnih pjesama — preveo je među ostalim i Hasan-aginicu — i svoj jezik izgledio. G. 1860 izdao je u Celovcu zbirku pjesama *Pesmi*. Mnogo je i prevodio. Najbolji su mu prijevodi Schillerovih drama (*Maria Stuart*, 1861; *Viljem*

Tell, 1862; Valenštajn, 1866). C. se ogledao i kao pripovjedač, putopisac i kritičar. Svojim je pjesničkim radom mnogo pridonio buđenju narodne svijesti među mladim svijetom.

LIT.: I. Grafenauer, *Zgodovina novejšega slovenskega slovstva*, II. dio, Ljubljana 1911. Z. D.

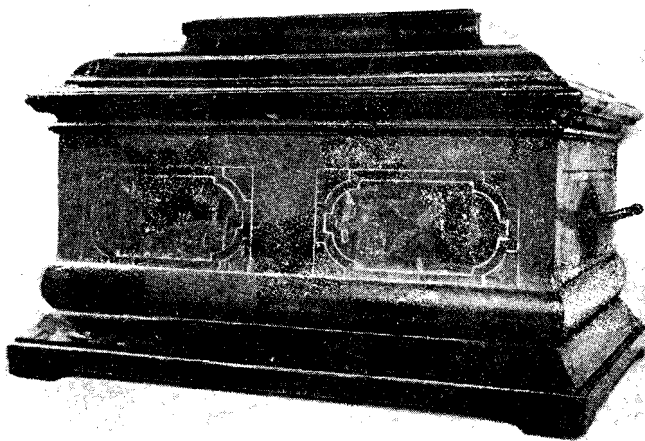
CEHLINSKIJ, Hrihorij, * 1853, † 1912, prvi ukrajinski dramatičar, koji je pisao komedije i drame iz suvremenog života mjesto dotadanih melodrama i skečeva. Poznate su mu komedije: *Na dobrodijni cili*, *Sokoliki*, *Tato na zaručinah*, *Torhovlja zemčuhami*, *Lihij denj*, *Arhonauti* i osobito popularna *Šljahta hodačkova*. Drame su mu *Kara sovisti* i *Vorožbit*. Piše šablonski, pa su mu često tipovi, situacije i glavni sadržaj prosječni, a čitave komedije slične. Neka mu djela ipak imaju literarnu vrijednost. Pisao je i kritike (u »Zori«). S. G.-ć.

CEHOVI (od njem. riječi Zeche, koja je prvobitno značila rudnik, a zatim udruženje rudara i obrtnika uopće), isprva dobrovoljno, a kasnije prisilno udruženje obrtnika radi uzajamne pomoći i zaštite članova. Osnivao se s odobrenjem političkih vlasti i djelovao pod njihovim nadzorom, a upravljao se propisima, koji su štitili prohibitke obrtnika, proizvođača i potrošača. Kad su se cehovi potpuno razvili u 15. i 16. st., nazivali su se u sjev. Njemačkoj *Gilden*, a u južnoj *Zünfte*, u Italiji *frataglie*, *corporazioni* ili *maestranze*, u Francuskoj *corporations* ili *métiers*, u Engleskoj *guilds*, *misteries* ili *companies*. U sjev. Hrvatskoj prevladao je naziv *ceh*, a u južnoj *bratovštine*; u Bosni i Hercegovini uveli su Turci naziv *esnaf*.

Povijest razvitka cehova. Obrtničkih udruženja za unapređivanje strukovnih prohibitika imali su već stari Egipćani, Grci i Etruščani, a osobito su se u starom vijeku razvila kod Rimljana. Rimski udruženja obrtnika (*collegia opificum*) bila su vrlo slična sredovječnim cehovima svojim propisima o primanju novih članova i o isključivanju nedostojnih, uzajamnom zaštitom prohibitika obrta, zajedničkim nabavljanjem sirovina i robe, zajedničkim vršenjem vjerskih dužnosti te blagajnama za potporu i sprovod članova. Kao i sredovječni cehovi, imala su ona svoja svrsta, a kojima su članovi mogli naći stan i opskrbu, a priredivale su se u njima i svečane gozbe na određene praznike. Udruženja su zajednički sudjelovala u javnim ophodima pod svojim zastavama. Značajno je, da ona nisu imala isključivo pravo proizvodnje predmeta svoje struke kao sredovječni cehovi. Njihov su razvitak veoma priječile opće društvene prilike u kasnije rimsko doba. Slobodni Rimljani-obrtnici morali su izdržati tešku konkurenciju: robovi su proizvodili većinu predmeta za kućanstva imućnih, a i mnogi oslobođeni robovi mogli su se baviti obrtom izvan udruženja, kao i neki doseljenici, osobito iz Grčke. Obrtnička udruženja imala su prema tome daleko manje značenje nego u srednjem vijeku, kad se obrtnički stalež razvio do tolikog ugleda i moći, da su cehovi uvelike odlučivali u gradskoj politici i u ratu. Ipak su već i u rimsko doba obrtnička udruženja — baš zbog toga, što su im robovi-obrtnici priječili zdravi strukovni razvitak — postala političkim udruženjima ili se pretvorila u tajna društva, kako bi na taj način osigurala opstanak svojim članovima.

Potkraj carstva, kad se država počela raspadati zbog lošega gospodarstva, zakoni su obvezivali udruženja obrtnika na rad za državu. Teško su živjeli osobito obrtnici, koji su bili u vezi s prehranom ili s državnim poduzećima uopće. Da se osigura stalni i neprekinuti rad za državu, morali su članovi udruženja barem jedno svoje dijete posvetiti istom obrtu, kako bi ono zamijenilo oca. Nakon propasti zapadno-rimskog carstva nastavlja se tradicija kolegija pogđjednije na bivšem području rimske države; tako su poznata obrtnička udruženja u Bizantu, a u Rimu, Napulju i Ravenni zamjenjuju već krajem 6. st. *scholae* nekadašnje kolegije. U drugim evropskim državama srednjega vijeka, koje su bile podalje od središta rimske uljudbe, čini se, da se ne nastavljaju rimske ustanove obrtničkih udruženja, nego da tokom 12. i 13. st. — kada su se gradovi tako razvili, da su mogli provesti i organizaciju obrtnika — nastaju cehovi iz samih društvenih prilika, kao udruženja srodna takvim ustanovama u starom vijeku, ali bez izravne veze s njima. Premda je cehovsko ustrojstvo prošlo cijelo sredovječno društvo, nije ono ipak obuhvatilo neke zanate, koji se tada nisu smatrali dovoljno časnici.

Postanak cehova u uskoj je vezi s razvitkom gradova. Radi prometnih teškoća u srednjem vijeku svaki je grad

CEHOVSKA SKRINJA (»LADICA«) ZAGREBACKOG STOLARSKOG CEHA

Na prednjoj je strani umetcima u drvu (intarzijom) zabilježena g. 1741 i prikazani znakovi stolarskog ceha. Visina 35 cm. Ta skrinja, zvana ladica, nalazila se je u kući cehmeštra, a u njoj su bile pohranjene sve glavne cehovske isprave; pravila, odnosno povlastice, koje je ceh dobio od kralja ili od druge vlasti, zatim popis majstora te zapisnici sastanaka i zaključaka majstorskih, blagajničke knjige, pa cehovski pečat i novci. Ladica se je otvarala samo kod svečanih sastanaka te bila postavljena na stol između svijećnjaka sa zapaljenim svijećama. Zatvaranjem ladice zaključivali bi se i sastanci

Zagreb, Hrv. drž. arheološko-povijesni muzej

nastojao imati svoje obrtnike, koji bi mogli potpuno podmiriti potrebe građana. Da privuku obrtnike, dali su im gradovi, osim nekih olakšica u porezu i sl., pravo, da zaštite što bolje svoje prohibitke, ali su tražili, da potpuno ispunjaju i svoje dužnosti prema građanima potrošačima. Kako su neslobodni i poluslobodni obrtnici s imanja svjetovne i duhovne gospode, na kojima su već bili udruženi u svoje *societates*, mogli dobiti slobodu, kad bi se preselili u grad, mnogo se obrtnika rado podvrglo gradskim propisima, da tako steknu samostalnost. Oni su se već u ranom srednjem vijeku udruživali u crkvene bratovštine (v.), kojima je glavna svrha bila štovanje nekog sveca i čudoredni vjerski uzgoj te uzajamno pomaganje u nevolji, bolesti ili za slučaj smrti.

U 11. st. pojavljuju se već umjesto takvih bratovština cehovi, koji vode prije svega brigu o stručnim i gospodarskim potrebama obrtnika, a usto i čudorednim i vjerskim. U Engleskoj postojao je u 12. st. po gradovima isprva samo po jedan trgovački ceh, koji je obuhvaćao trgovce i obrtnike. S vremenom su se odvojili od matice cehovi pojedinih obrtničkih struka i trgovačkih grana, ali je matrica neko vrijeme i dalje postojala kao neka veća zajednica. Cehovi su se osobito razvili u Njemačkoj, gdje su potkraj srednjega vijeka bile za to veoma povoljne gospodarske prilike. Najstariji je ceh tkalaca u Mainzu (1099). Do kraja 13. st. već su po svim njemačkim gradovima obrtnici udruženi u cehove. Sličan se razvoj odigrao u isto doba u Francuskoj, Engleskoj i drugim evropskim zemljama. Kako su cehovi pozajmljivali i preuzimali pravila jedni od drugih, nastala je u njihovu ustrojstvu gotovo potpuna jednolikost.

Nadzor cehova bio je isprva u rukama svjetovnih ili duhovnih gospodara zemlje, a kad su gradovi stekli samostalnost, preuzeli su nadzor gradski vijećnici. Njemački cehovi morali su naskoro početi borbu za održanje sa svećenstvom, trgovcima i patricijima. Patricijski rodovi imali su sve do 14. st. vlast u gradovima; oni su vodili trgovinu, samovoljno upravljali gradskim novcem i sebično postupali u upravi.

Obrtnički stalež razvijao se povoljno zbog težnje za autarkijom gradova, pa je broj obrtnika u gradovima uskoro tako porastao, da su počeli voditi glavnu riječ kod obrane gradova, a s vremenom su postajali sve moćniji i ugledniji činbenici u upravi gradova uopće, naročito u Njemačkoj tokom 14. i 15. st. Osobito su značenje postigli cehovi u nekim gradovima Italije, gdje su borbe između njih i plemićkih rodova bile često vrlo žestoke, a dovodile su i do pojave mjesnih tiranija. G. 1293 pretvorila se i Firenca u cehovsku republiku, kojom je upravljalo sedam najmoćnijih cehova (od svega 21).

ZASTAVA VELIKOG VAROSKOG ZAGREBAČKOG CEHA, U KOJEM SU BILI UDRUŽENI ZLATARI, MAČARI, BRAVARI I KOVACI
Izrađena je 1729, a prikazuje s jedne strane zaštitnika ceha sv. Nikolu, a s druge Raspeće. Pod tom zastavom stupao je ceh u procesijama, a inače je visjela u crkvi sv. Marka kod žrtvenika Bl. Dj. Marije, koji je uređivao i održavao sam ceh i kod kojega je prema svojim pravilima dao svakog mjeseca čitati misu u čast Bogorodice. Toj misi morali su prisustovati svi majstori, a poslije bi se sastali na cehovski sastanak, da raspravljaju stručna pitanja
Zagreb, Gradski muzej

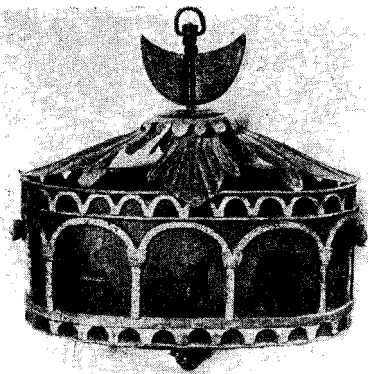
Borba između patricija i obrtnika, koja se vodila na evropskom kopnu, nije zahvatila Engleske, jer ni trgovina ni obrt nisu bili ondje jače razvijeni. Razvoj gradske uprave tekao je u Engleskoj obratno, pa je demokratske sustave 14. st. zamijenila kasnije vlada nekolicine (oligarhija), koji su cehove podložili svojoj moći i dali im samo toliko udjela u upravi grada, koliko im se činilo potrebnim.

Najvažnije i osnovno pravo stekli su cehovi u gradovima time, što se samo njihov član mogao baviti nekom vrsti obrta. Zatim su cehovi stekli važnu ovlast, da oni jedini mogu odlučivati o primanju novih članova. Radi osiguranja dobre kakvoće robe dobili su cehovi pravo i dužnost, da pregledaju svu robu svoje struke, koja dolazi u prodaju. Time su građani zaštićeni od loše robe, a obrtnici od utakmice s nesavjesnim nadri-obrtnicima. Da održe svoj ugled, cehovi su brižno pazili, koga primaju za člana; osim stručnog znanja morao je kandidat biti zakonito dijete, posjedovati građansko pravo i biti spreman, da se odmah oženi, a u katoličkim zemljama morao je biti i katolik. Određeno je, koliko godina traje šegrtovanje, a koliko rad u svojstvu pomoćnika (djetića), koji je morao neko vrijeme provesti na putovanju, da upotpuni svoje strukovno i životno znanje radom kod majstora u tuđini. Upravo to prisilno putovanje pomoćnika pridonijelo je mnogo, da su se u svim cehovima razvili od prilike isti propisi i običaji, a iskustvima stečenim na tim putovanjima uvelike se unapređivao obrt uopće. Tek nakon putovanja i navršenih godina rada u svojstvu pomoćnika mogao je netko postati majstorom, ali je prije morao položiti ispit izradivši jedan uzorni proizvod svoje struke, t. zv. remerk djelo.

Cehovi su se upravljali nezavisno jedni od drugih, ali kada bi trebalo riješiti kakvo pitanje, koje se ticalo više njih, sazvali bi zajednički sastanak, na koji bi pozvali izaslanike zainteresiranih cehova te predstavnike gradske oblasti. Osobito su zajednički nastupali, da obrane staleški ugled; tako su 1760 svi zagrebački cehovi tužili Mariji Tereziji gradski sud, koji je dao nekog zagrebačkog stolara javno izbatinati na trgu, te je time u njegovoj osobi ponizio čitav stalež. Međusobnoj povezanosti cehova pridonosilo je i to, što su, počevši od 15. st., majstori iz različitih cehova, koji su se bavili pjevanjem, stvarali pjevačke škole, u kojima se učilo pjevanje i rimovanje. To su bili t. zv. majstori pjevači (ispor. Wagnerovu operu »Majstori pjevači«).

U nekim krajevima Njemačke bilo je cehovskih udruženja, što su obuhvaćala obrtnike iste struke u čitavom kraju, koji je pripadao nekom zemaljskom gospodarstvu. Takva veća udruženja zvala su se »ladice« (Laden), prema glavnoj ladici cehovskog udruženja, koja se nalazila u glavnom gradu pokrajine i pred kojom su se izricali zaključci, što su vrijedili za čitavu pokrajinu. U Engleskoj se već u 15. st., a naročito u 16. i 17. st. stapaju pojedini gradski cehovi u jednu veliku zajedničku bratovštinu, te su time bili dobili u svoje ruke upravu čitave trgovine u tim gradovima. U Hrvatskoj su u Vojnoj krajini odredbom vlade svi obrtnici združeni u središnjim cehovima. Obrtnici Banske krajine združeni su 1773 u petrinjskom cehu, Varaždinske 1770 u bjelovarskom i t. d. Obično su cehovi u svom djelovanju bili ograničeni samo na grad, u kojem su se nalazili. Obrtnici, kojih nije bilo dosta, da osnuju vlastiti ceh, priključili bi se cehu obrtnika srodne struke u istom gradu. Mnogo jači postajali su takvi obrtnici, ako su se udružili s istovrsnim majstorima u drugim gradovima. Tada su mogli mnogo uspješnije promicati zajedničke probitke, naročito prema svojim namještenicima, t. j. djetićima.

Djetići su opet osnivali svoja udruženja, da budu jači u otporu protiv nasilja majstora. Isprva su bili udruženi u crkvenim bratovštinama unutar samog ceha. Uskoro su ta udruženja postala moćnim zaštitnicima posloprimaca te su pomogla djetićima, da izvoje priznanje svojih prava. Djetići su održavali posebne sastanke, kojima je doduše prisustvovao t. zv. »otac meštar« (atja meštar) kao predstavnik ceha majstora, ali je glavnu riječ vodio »stari djetić«. Djetići su imali i svoje prostorije za sastanke, ladicu i blagajnu te su sami vodili brigu o djetićima, koji su doputovali u njihov grad tražeći posla.

CIMER PEPELARSKOGA CEHA U SAMOBORU

Izrađen u obliku eliptične košare od željeznog lima i oslikan prikazima postupka pravljenja lužine. Oko 1830 g. Visina ukupno 56 cm
Zagreb, Hrv. drž. arh.-povijesni muzej

Odnosi između njemačkih djetića i majstora naročito su se zaoštrili, kad su od 16. st. prestala zlatna vremena njemačkog obrta, jer je Njemačka pomalo gubila prvenstvo u svjetskoj trgovini. Smanjivala se kupovna snaga potrošača, pa je i proizvodnja postajala manja. Usto je poboljšanje prometa povezaloo pojedine gradove, tako da oni više nisu bili prisiljeni sami podmirivati svoje potrebe, pa je i to podgrizalo autarkički sustav gradskih cehova. Već u 16. st. javlja se tvornička proizvodnja nekih vrsti robe, kao papira, knjiga, topova i dr., što je dovodilo do nejednakosti među članovima cehova i počelo lomiti dotadanje oblike organizacije rada.

Da omoguće život majstorima, koji su bili u cehu (a te su često nasljeđivali njihovi sinovi), priječili su cehovi na različite načine porast u broju majstora; oni su znatno povisili pristojbe za majstorstvo, ili su tražili remerk djelo pod veoma teškim uvjetima i sl. U težnji, da se potpuno osiguraju, neki su se cehovi proglasili zatvorenima i nisu uopće više nikoga primali. Usto su pokušavali ograničiti ili uopće ukinuti svaku kućnu proizvodnju, pa i pečenje kruha i sl. Novo izumljene naprave ili strojevi, koji bi

mogli omogućiti nekim majstorima bržu ili jeftiniju proizvodnju, bili su zabranjeni i uništeni.

U Njemačkoj su djetici, koji nisu mogli postati majstorima, stvorili udruženja, koja su radila protiv ceha; oni su radili kod kuće i bili plaćeni od komada, pa je time i kakvoća rada nazadovala. Djetici su se borili za svoja prava i za svoj opstanak na različite načine, pa i uskratkom rada (štrajkom). U Francuskoj i Engleskoj nije dolazilo do tako žestokih sukoba između majstora i djetića, pa su djetičke bratovštine lojalno živjele u sklopu majstorskih.

Već u 17. st. cehovi su zbog svojih nedruštvenih sebičnih ograničenja postali tako omraženi, da se pomišljalo na njihovo ukinuće. Francuska je to provela 1791, Engleska 1835, a Pruska 1869 te zatim i ostale njemačke zemlje donijevši zakon o slobodi obrta.

Cehovi u sjevernim hrvatskim krajevima. Po uzoru na cehove u njemačkim zemljama nastali su cehovi u sjevernoj Hrvatskoj. Najstariji podatak, koji u nas spominje riječ ceh (u obliku czech, zatim cheha, czeha, u Pergošića cieh, a u Srijemu cej), potječe iz 1466, kada je Matijaš Korvin potvrdio udruženja cipelara i različitih obrtnika u vezi s preradbom kože i krzna na brdu Gradcu (kasnije Zagreb). U početku 16. st. počeli su i obrtnici drugih zanata u Zagrebu osnivati cehove, a s vremenom su cehovi, uz povlastice kraljeve, nastali i u Varaždinu, Križevcima, Koprivnici, Osijeku i dr. Političkog značenja ti cehovi nisu mogli imati, a novim statutom Zagreba izgubili su obrtnici na početku 16. st. upće svaki utjecaj na upravu grada. Ustrojstvo je cehova bilo jednako tadašnjem ustrojstvu cehova u srednjoj Evropi; »djetičke bratovštine« zabranjene su 1811 »Obćinskim naredbama« za cehove. Pitanje ukinuća cehova rješavalo se u širem okviru austrijskog, odnosno hrvatsko-ugarskog zakonodavstva u toku 19. st.

Još 1848 austrijska je vlada odredila, da se po većim gradovima osnuju trgovačko-obrtničke komore, koje će se brinuti za sva trgovačko-obrtnička pitanja i sudjelovati kod izradivanja zakona za te staleže, pa je 1851 ban Jelačić imenovao trgovca Nikolu Nikolića vladinim povjerenikom za osnutak trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu; oko g. 1852 održala je komora prvu sjednicu. Kasnije su osnovane komore u Osijeku, Sisku, Sarajevu, Senju i dr. U Hrvatskoj se već u doba Bachova apsolutizma radilo na tome, da samostalan obrt može voditi i onaj obrtnik, koji nije član ceha. U osječkoj ko-

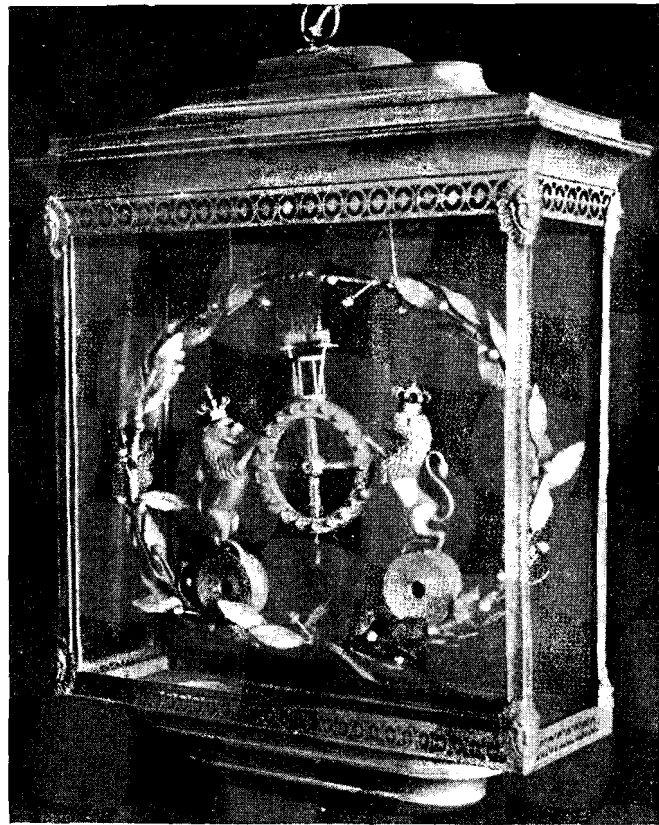

TABLICA ZAGREBAČKOG GUMBARSKOG CEHA IZ G. 1808

Od posrebrnena lima s iskucanim grbovima Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i grada Zagreba te likovima majstora gumbara u svečanom odorama. Između njih prikazan je pleteni gumb. Visina 18 cm

Zagreb, Hrv. drž. arh.-povijesni muzej

mori raspravljalo se o tom 1854/6, i komora se izjavila za slobodu obrta protiv stege cehova. »Obrtni red«, koji je počeo vrijediti od I.V. 1860, ukinuo je dotadašnja cehovska ograničenja time, što je omogućilo, da se za razvoj obrta upotrijebe glavni neobrnici; cehove su zamijenile prisilne obrtničke zadruge. U Hrvatskoj, međutim, nije taj zakon proglašen niti proveden. Kako je nagodbom 1868 postalo zakonodavstvo u pogledu obrta i trgovine zajedničko Hrvatskoj i Ugarskoj, raspravljalo se o obrtnom zakonu na zajedničkom saboru u Budimpešti, te je 27. II. 1872 dopušteno, da svaka punoljetna osoba samostalno tjera obrt ili trgovinu. Naskoro poslije 1872 nastale su nove obrtne organizacije, koje su preuzele djelomično zadatke bivših cehova (→ obrt). Stare cehovske znakove i druge predmete čuvaju obrtna društva po mnogim mjestima u Hrvatskoj (na pr. u Glini, Slav. Orahovici i dr.) kao veoma poštivane uspomene, a većinom su oni pohranjeni u muzejima (gradski muzeji u Karlovcu, Slav. Brodu, Slav. Požegi, Varaždinu, Vinkovcima i Zagrebu, muzej Braće Hrvatskog Zmaja na Ozlju gradu, Hrvatski državni povijesni muzej i Hrvatski državni muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu te Hrvatski državni muzej u Osijeku. I. B-h.

CIMER ZAGREBAČKOG MLINARSKOG CEHA IZ G. 1887
Zagreb, Gradski muzej

Bratovštine (cehovi) u Dalmaciji. Stručna i staleška udruženja zovu se po Dalmaciji bratovštine, odnosno škole (fraternitas, schola i sl.). Ovdje možda ovakve organizacije nastavljaju tradiciju starorimskih kolegija, te se u Dalmaciji udomaćilo za njih ime »schola« kao i po Italiji, gdje je ono potvrđeno već u 6. st. Tokom srednjega vijeka ova su se društva usko povezala s vjerskim bratovštinama (v.): imaju slično unutrašnje uređenje i vjersku osnovu, tek se od njih razlikuju po tome, što su pretežno ograničene na jedan stalež. Katkada i nema točnih granica između jednih i drugih, te neke crkvene imaju učlanjen pretežno jedan stalež, a neke obrtničke primaju i druge u svoje članstvo. Ove se bratovštine, za razliku od crkvenih, stvaraju samo u gradovima, gdje se i mogao razvijati obrt i trgovina. One idu uporedo s razvitkom autonomnog života općina. Prva vijest o jednoj organizaciji ribara u Zadru ide čak u g. 1056 (Rački, Documenta, Zagreb 1877, str. 48). Ma da se obrt u gradskim općinama kroz 12. i 13. st. lijepo razvijao, rijetke su i nesigurne vijesti o postojanju obrtničkih bratovština već iz 13. st.,

TABLICA ZAGREBAČKOG MLINARSKOG CEHA IZ G. 1818.

kada je taj ceh osnovan, izrađena u obliku rasklopive kutije. U njoj je cehmeštar slao članovima ceha pozive na sastanke ili na procesije
Zagreb, Gradski muzej

a sigurnih izvora (pa i statuta ili matrikula bratovština) imamo istom iz 14. st.; u 15. st. bratovštine su po Dalmaciji u cvatu, tako da je tada već sav obrtnički i trgovački stalež u njima svrstan. Mletačka je vlast za vrijeme svoje vladavine unosila u starije organizacije tek manje promjene i nad njima vršila nadzor sve do svoje propasti (1797). Francuska je uprava ukinula i ovakve kao i one posve crkvene bratovštine, i to na temelju odluke za kraljevinu Italiju od 26. V. 1807. Poslije toga se bratovština kao društvo obrtnika javlja tek tu i tamo,

kao na pr. u Korčuli, gdje se udruženje brodograditelja, osnovano 1623, održalo i do danas pod imenom Banka sv. Josipa.

I u Dalmaciji imaju obrtnička udruženja značajnu društvenu ulogu nesamo kao čimbenik u razvitku obrta, obrtničkog zakonodavstva i sl., nego su ona važna i za staleško diferenciranje građanstva. Ona su u gradovima svojim zborovima (universitas populi) uspjela da budu protuteža plemićkom staležu i da utječu na vlast. To je utjecanje na vlast imalo katkada i žešći oblik, kao na pr. u Trogiru 1322 i dalje, u Kotoru 1368 i kasnije, te je katkada poprimilo značaj društvene borbe između pučana i plemića. Diferenciranje građanskih slojeva po pripadnosti pojedinim obrtima, odnosno bratovštinama (kao i u Italiji: »popolo grosso« i »popolo minuto«), očitovalo se na pr. lijepo u Dubrovniku, gdje se sav bolji sloj građanstva podijelio na Antunine i Lazarine, t. j. članove bratovštine sv. Antuna (osnovane 1348 kao bratovštine trgovaca na veliko) i članove bratovštine sv. Lazara (koju su 1531 osnovali trgovci s Istokom).

Po dalmatinskim gradovima bile su uz druge obične staleške korporacije i svećeničke staleške bratovštine, osobito u Zadru i Dubrovniku (gdje je postojala od 1393 uplivna Bratovština dubrovačkih popova sv. Petra), a naročito su bile razvite bratovštine mornara, ribara i brodograditelja.

PEHAR KRIZEVAČKOG TKALACKOG, UŽARSKOG I STAKLARSKOG CEHA, IZ G. 1783

Od pečene gline, bijelo, zeleno i žuto ocačljeno, urešen znakovima ceha. Iz takvih pehara (kanta ili bilikuma) pili su novo proizvedeni djeteti (mladenci) t. zv. tač-pehar, a jednako i majstori kod primitka u ceh

Zagreb, Hrv. drž. arh.-povij. muzej

ribom, održavanja prometa, a posebno za čuvanje straže na moru. Mornarske su matrikule sadržavale mnoge propise pomorskoga redarstva, o socijalnoj pomoći, o odnosu između mornara i poslodavaca i t. d.

I u Dalmaciji su u obrtničkim društvima bila uglavnom tri sloja obrtničkog staleža: šegrt, pomoćnik i majstor. Kod mornara je sličan odnos: pomoćnik odgovara mornaru, a majstor kapetanu. Glavnu riječ ima predsjednik upravnog odbora, koji se naziva gaštald ili župan. Među ostalim bratovštine se posebno brinu i za moralni odgoj svojega članstva kao i za vršenje vjerskih dužnosti. Za manje krivice kao i unutrašnje sporove, pa i u pogledu same struke, sudi župan; na vjerske ophode polaze obavezno kao i crkvene bratovštine, čak imaju i svoje crkve ili oltare kao i kapelane s određenim crkvenim dužnostima. Sastaju se najmanje jedan put na godinu u svojim crkvama ili posebnim kućama prilikom godišnjeg zбора, gdje se polažu računi (pa i o nekretninama, koje bratovština obično posjeduje), čitaju se statuti i bira nova uprava, a zatim se priređuje zajednički objed.

LIT.: G. Gelcich, *Le confraternite laiche in Dalmazia*, Quarto programma dell' I. R. Scuola nautica di Ragusa, Dubrovnik 1885; C. F. Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I—II, Zadar 1877—79; K. Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj XIII. do konca XVIII. vijeka*, Monumenta historico-juridica VII., Zagreb 1899; I.

SV. PETAR IN CATHEDRA ANTI-CHIENSI na kući istoimenog svećeničkog bratstva u Dubrovniku, ulica Petiolovrijenci

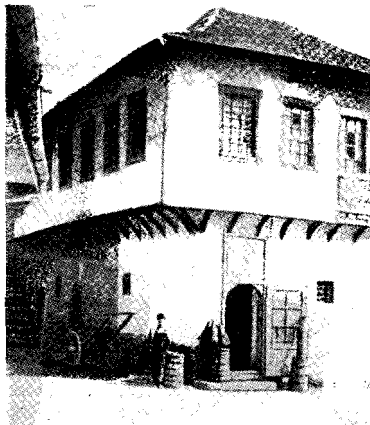
Strohal, *Bratstva (bratovštine) u starom Trogiru*, Rad 201; G. Praga, *Testi volgari spallatini del Trecento*, Atti e memorie della Società dalmata di storia patria, sv. II, (1927); M. Inchiostri, *Corporazioni laiche e religiose a Sebenico*, Archivio storico per la Dalmazia, 4. (1927). V. S.

One su obično najuglednije i najpopularnije i redovno su pod zaštitom sv. Nikole. O njima imamo točnijih podataka iz 14. st., kad su mnoge i osnovane, pa dalje. Splitska bratovština mornara osnovana je 1349, a kotorska je postojala već 1350. O njihovu značaju govori jasno zanimljiva povijest bokeljske Mornarice (→ Boka Kotorska), koja je isprva bila obična bratovština.

U t. d. U jedan su esnaf bili udruženi i manji, ali slični obrti. Tako su na pr. građevinarski esnaf činili zidari (dunderi), klesari, stolari i trgovci građevnim materijalom. Svaki je esnaf imao svoju upravu i bio potpuno samostalan, ali su svi esnafi imali iste statute, po kojima su se upravljali. Ako je u jednom esnafu bilo udruženo više po poslu sličnih obrta, nijesu se ipak smjeli miješati jedni obrtnici u posao drugih. Tako na pr. nije smio dunder praviti stvari, što ih je pravio stolar, kao ni nožar ono, što je pravio sabljar.

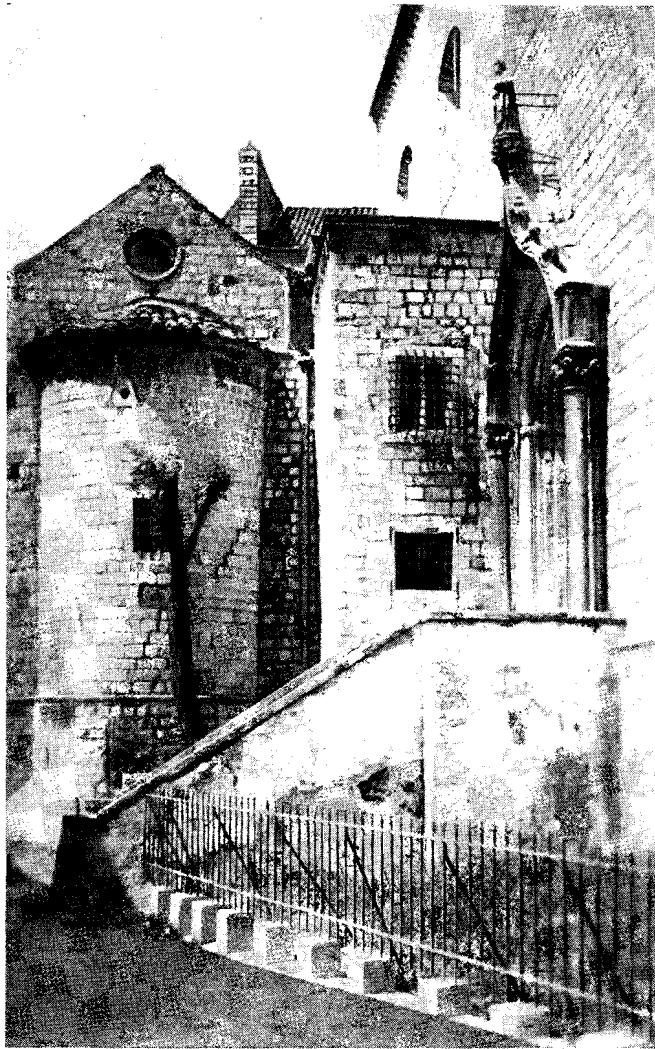
Nekim su se obrtom bavili samo pripadnici jedne vjeroispovijesti, ali bilo je i takvih, u kojima su bili muslimani, katolici, pravoslavni i židovi, na pr. u zlatarskom (kujundžijskom). Vjerske obrede, što su ih imali esnafi, vršila je svaka vjeroispovijest za se i slavila svoje zaštitnike, ali sve ostalo obavljali su zajedno. Zajednički su birali upravu, imali su zajednički barjak (zastavu), zajednički su priređivali izlete, na kojima su proglašavani šegrti za kalfe i kalfe za majstore, a u istu su esnafsku knjigu unošeni svi članovi esnafa.

Esnafi su držali od zgode do zgode svoje skupštine, na kojima su raspravljali o staleškim pitanjima i birali upravu. Upravni se odbor sastojao od više uglednih ljudi; to su: čehaja (cehmajstor), kalbša (nadzornik rada), jigjt (izvršni organ uprave), ustabaša (stručni organ i ispitivač šegrti), čauš (čehajin pomoćnik), bajraktar (zastavnik). Mjesto, gdje se upravni odbor sastajao, kao i ono, gdje je esnaf skupštinu držao, zvahu londža. Zaključku odbora i skupštine morao se pokoravati svaki član esnafa. Odbor se birao na neizvjesno vrijeme. Kazne, što ih je odbor izricao krivcima, bile su: batine po tabanima, degradiranje majstora na kalfu, zatvaranje radnje na određeno vrijeme i zauvijek te prokletstvo.

ESNAFSKI MEKTES I POD NJIM MAGAZA, Sarajevo, Oprkanj (Narodna starina, 14.)

Osposobljavanje šegrti za kalfe i ovih za majstore zvaše se kušanma peštemalja (prisipivanje pregače ili kecelje). Kod kožara (tabaka) vršio je to naročiti izaslanik jedne tekije u Kiršehiru (Mala Azija), koji se zvao ahubaba (u Mostaru jahibaba, u Visokom ahija). U svrhu kušanme priređivali su se na račun esnafa izleti, koji su trajali po više dana. To su bile prave narodne svečanosti. Pri svakom tom tferiču sa-

CRKVA SV. SEBASTIJANA U DUBROVNIKU, prislomljena na južnu stranu dominikanske crkve, nekoć sjedište bratstva bombardijera

stavio bi se nov popis (esnafski teftter), u koji bi se upisali svi šegrti, kalfe i majstori. Te su se knjige čuvale u naročitim knjigama pod ključem i pečatom.

Statuti pojedinih esnafa nisu bili pisani, nego su se usmeno prenosili s koljena na koljeno kao stari dobri običaji. Samo su kožari (tabaci) imali pisani statut, zvan pirnama ili šedžera.

U Turskoj su esnafi ukinuti uvođenjem reforma, a u Bosni i Hercegovini za pašovanja Omer-paše Latasa (1850 do 1852). Ali kako pod turskom upravom nije bilo uređeno obrtno zakonodavstvo, to su i nakon toga, pa i sve do prvoga svjetskog rata, neki esnafi birali svoju upravu i držali skupštine. U Sarajevu su naročito bili jaki esnafi. Oni su ondje činili neku vrst oligarhije, pa je Sarajevo od kraja 17. st. do 1851 bilo prava esnafska republika.

LIT.: H. Kreševljaković, *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini (1463 do 1878)*, ZNZO XXX., 1.; Isti, *Sarajevska caršija, njeni esnafi i obrti*, Narodna starina, sv. 14.; S. Semiz, *Bilješke o zanatima u Mostaru*, GLZM, 1904. H. K.

Vrijednost cehovskih ustanova u prošlosti i pokušaji njihove primjene u sadašnjosti. Cehovi su bili izvrsne ustanove u doba, kad su opće gospodarske prilike odgovarale njihovom uređenju. Prema cehovskom pravilu, da jedan čovjek ne smije tjerati sam onaj obrt, koji može hraniti dvojicu, obrtnik se nije mogao pretjerano obogatiti, jer mu je bio propisan broj djetića i naučnika kao i količina proizvodnje. Ceh je nabavljao sirovine za sve članove i dijelio ih u jednakoj količini. Prema tome su svi imali iste mogućnosti rada. Pojedini se majstor mogao istaći samo kakoćom svojih proizvoda. To je bilo i razlogom, da su u srednjem vijeku i u prvim stoljećima novoga vijeka nastala mnogobrojna uzorna, pa i umjetnička obrtna djela, kakva su se u 19. i 20. st. mogla stvoriti samo u vrlo rijetkim slučajevima.

Te vrline cehovskog sustava potakle su mnoge stručnjake za društvo pitanja, da pokušaju obnoviti cehovski sustav prilagodivši ga suvremenim zahtjevima. U engleskim zemljama razvio se na toj osnovi važan društvo pokret, nazvan cehovski socijalizam (*guild socialism*). U početku je taj pokret, zanesen ljepotom obrtničkih proizvoda srednjega vijeka, tražio među ostalim uspostavu rukotvorne proizvodnje mjesto tvorničkog rada strojevima, ali je dokora taj neostvarivi, više sentimentalni element otpao, a društvo se nauka razvila u potpuno suvremenom smjeru, vođena idejom demokratizma, koja prevladava u krajevima, gdje se cehovski socijalizam najintenzivnije razradio i proveo u stvarnost. Temeljna je misao cehovskog socijalizma samouprava veleobrtu u tom smislu, da veleobrti radnici — i to radnici ruku i mozga, kako ih naziva ta nauka — sami vode upravu i nadzor nad poslovanjem veleobrtne poduzeća. Na taj način stvorile bi se funkcionalne samoupravne organizacije, koje bi preoblikovale veleobrt u skladu s preobrazbom čitavoga upravog i društvo sustava po savršeno demokratskim načelima.

Prva su temeljna djela o cehovskom socijalizmu *The Restoration of the Guild System* (Uspostava cehovskog sustava) od arh. A. J. Pentyja (1906) i časopis *New Age* (Novo doba), koji je pod uredništvom A. R. Oragea sve više razvijao temeljne zasade Pentyjeve. U tom časopisu izašla je 1912 rasprava *National Guilds* (Narodni cehovi) od S. G. Hobsona, gdje je taj pokret prvi put dobio potpuno razrađen program društvo organizacije. Od 1913, kad je osnovan časopis *Daily Herald*, koji je zastupao ideje cehovskog socijalizma, nalazila je ova nauka sve više pristaša, a 1915 osnutkom Saveza narodnih cehova (*National Guilds League*) stvorila se organizacija, koja je odmah poslije svjetskog rata nastojala provesti zahtjeve cehovskog socijalizma. Među novoosnovanim narodnim cehovima osobito su se istakli uspješnim radom tokom 20-tih godina ovog stoljeća građevni cehovi u Londonu i drugim mjestima, pa krojački cehovi u Glasgou i Leedsu, ceh graditelja glasovira u Londonu i drugi.

Ti su se cehovi razvijali pod nadzorom i u sklopu kapitalističkog *Trade Union*-sustava, pa su mnogi od njih nužno doživjeli novčani slom. Pobornici cehovskog socijalizma dokazuju time samo neprikladnost dosadašnjeg društvo uređenja, koje treba potpuno promijeniti, tako da veleobrt bude vlasništvo čitave narodne zajednice i od nje upravljan na probitak cjeline. Većina predstavnika cehovskog socijalizma zahtijeva uspostavu državne vlasti, u kojoj bi narodna zajednica po federativnom sustavu imala predstavnike svojih pojedinih organizacija.

Cehovski socijalizam uopće zastupa t. zv. funkcionalni demokratizam u tom smislu, da smatra neostvarivim politički demokratizam tako dugo, dok je veleobrt vođen autokratski. Čitav gospodarstveni i društvo sustav valjalo bi preoblikovati u društva (cehove), koja bi upravljala i zastupala pojedine grane rada i proizvodnje u skladu s prohibitivima čitave zajednice. Budući da se ta zamisao može potpuno provesti tek onda, kada se u svakom članu zajednice razvije osjećaj odgovornosti prema zajednici i povezanosti s njome, usmjerena je u novije vrijeme promičba cehovskog socijalizma ponajviše u tom pravcu.

LIT.: J. P. Waltzing, *Étude historique sur les corporations professionnelles chez les Romains depuis les origines jusqu'à la chute de l'Empire d'Occident*, 4 sv., Bruxelles, 1895 i d.; G. v. Below, *Die Motive der Zunftbildung im Mittelalter*, *Histor. Zeitschrift*, 109 (1912); R. Eberstadt, *Der Ursprung des Zunftwesens*, 1915; C. Neuburg, *Zunftgerichtsbarkeit und Zunftverfassung im 13.—16. Jahrhundert*, 1880; A. Grenser, *Zunftwappen und Handwerkerinsignien*, 1889; E. Wege, *Die Zunft als Träger wirtschaftlicher Kollektivmassnahmen*, 1930; E. Otto, *Das deutsche Handwerk in seiner kulturgeschichtlichen Entwicklung*, 6. izd., Leipzig, Teubner, 1927; E. Mummehoff, *Der Handwerker in der deutschen Vergangenheit*, Jena 1924; R. Wissel, *Des alten Handwerks Recht und Gewohnheit*, 2 sv., Berlin 1929; W. Krebs, *Alte Handwerksbräuche*, Basel 1933; C. Gatz, *Das alte deutsche Handwerk*, Essen 1934; K. Gröber, *Alte deutsche Zunfttherlichkeit*, München, Callway 1936; J. T. Smith, *English Guilds*, 1870; G. Unwin, *Industrial Organization in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, 1904; E. Martin Saint-Léon, *Histoire des corporations des métiers*, 1897; Doren, *Das florentinische Zunftwesen*, 1908; G. D. H. Cole, *Self-Government in Industry*, 1917; M. B. Reckitt i C. E. Bechhofer, *The Meaning of National Guilds*, 1918; G. D. H. Cole, *Guild Socialism Restated*, 1920; R. Horvat, *Povijest obrta u Hrvatskoj*, Zagreb, 1926 (rukopis); Isti, *Kako su nekada živjeli hrvatski obrtnici?*, Zagreb 1929; R. Strohal, *Zanatlje u starom Zagrebu*, NVJ, knj. XLI (1933); I. K. Tkalčić, *Povijestni spomenici grada Zagreba*, I., str. LXXVIII; II., str. LXXX; III., str. XXXI; Isti, *Zagreb do XVI. vijeka*, Vienac 1881; J. Barle, *Zupa sv. Marka*, Zagreb 1896; V. Hoffiller, *Prilog poznavanju obrtničkih cehova grada Zagreba u srednjem vijeku*, VHAD, nove serije sv.

(Foto F. Stoedtner, Berlin)
CELEBES, Sošnica na jezeru Matana

(Foto F. Stoedtner, Berlin)
CELEBES, Ukrašeni zabat drvene kuće odličnika u Tondongu

X., 1908—9; A. Krajanski, *O statutu varaždinskog ceha ranarnika, brijača i kupalištara iz g. 1557*, Spomenica Varaždinskog muzeja, 1935; A. Wissert, *Tekst požunskog statuta*, Ibid. I. B-h.

CEKIN → **Dukat**.

CELANO, Tommaso da → Tommaso da Celano.

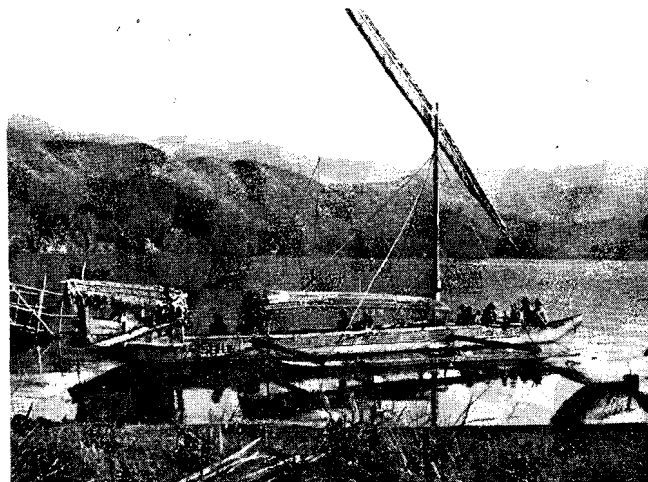
CELEBES, jedan od Velikih Sundajskih otoka, 179.000 km² (vidi kartu na str. 88, III. sv. Hrvatske enciklopedije). Od zapadnoga se glavnoga dijela odvajaju tri poluotoka na *J* i *I*, koji čine zatone Tomini i Tolo na *I* i Boni na *J*. Da susjedni Borneo potone za 200 m, dobio bi posve sliku *C*. ili otoka Halmahere (Djilolo), koji leži na *I*. Otok *C*. leži na šelfu, koji spaja Aziju s Australijom. Najudaljenije mjesto od mora ima tek 112 km, a to pokazuje, kako su dugi, a tanki njegovi poluotoci. Obale su opasne za plovidbu radi koraljnih grebena, inače je čitav *C*. kristalni otok, samo su rubovi vulkanski. Najviši je vrh Latimojong (3821 m) na mjestu, gdje se poluotoci razilaze. U vulkanskim krajevima ima solfatar, a jezera su monsunska; najveće je od njih Posso, duboko 300 m, i Matana, duboko 500 m. Prema horizontalnom ustrojstvu tla, rijeke su razmjerno kratke. Klima je tropska: minimum temperature u siječnju 21° C, maksimum u svibnju 22° C, dakle amplituda vrlo malena; srednja godišnja temperatura iznosi 21,6° C. Kiše padne 2605 mm. U pogledu faune i flore *C*. je prvi, koji leži na *I*. Wallace Line, t. j. fauna i flora već je izmiješana, reliktna, tercijska, australska miješa se s azijskom. Najznatnija izvozna roba je kava (grad Menado), onda kora kornjačina, bisernice, pa drvo santal i ebunit, željezo, bakar i olovo. Administrativno dijeli se *C*. na pravi Celebes i Menado na *S*. Glavni i najnapredniji grad je Macassar, 84.855 stan. (1930). Portugalci ga nadoše 1512, a Holandani ga zauzeše u 17. st.

LIT.: P. i F. Sarasin, *Reisen in C.*, 2 sv., Wiesbaden 1905. M. S.

CELER (*Apium*), biljni rod iz por. štitarki (v.). To su niske biljke s uspravnim ili puzavim stabljikama, jednostavno rasperjanim listovima i dvospolnim bijelim ili zelenkastim bijelim (rjeđe crvenkastim) cvjetovima, koji su združeni u sastavljene štitce. Plod je jajasto okruglast, s boka splošten kalavac, kojega svaka polovica ima po pet jasno istaknutih rebara. U našoj flori rastu samoniklo dvije vrste: Puzavi c. (*A. nodiflorum* [L.] Lag.), koji se odlikuje time, što mu stabljika puže, i time, što mu je u štitcu

uvijek razvijen ovojčić, a često i ovojak; raste u obliku dviju dosta različnih podvrsta u jarcima i na močvarnim mjestima nekih naših primorskih krajeva i otoka. Obični c. (*A. graveolens* L.), koji ima uspravnu stabljiku i štitce bez ovojka i ovojčića, raste samoniklo na slanim tlima uz obale mora od Švedske do Alžira, pa tako i kod nas u nekim primorskim krajevima. S. H-ć.

Od ove druge vrste potječe uzgajani celer. U vrtlarstvu se uzgaja mnogo vrsta, koje pripadaju trima kulturnim odlikama: 1. gomoljasti c. (*A. graveolens* var. *rapaceum*) ima gomoljasto odebljali, kuglasti ili polukuglasti korijen, stabljika mu je i lišće kao u divljeg c.; 2. c. bjeljaš ili rebraš (*A. g.* var. *dulce*) ima veoma široke, mesnate i odebljale peteljke, koje se kod uzgoja zagrću zemljom. Tu one izbljede te postaju nježne i sočne; 3. c. listaš (*A. g.* var. *secalinum*) najviše je nalik na divlji c., a goji se zbog lišća, koje se reže i upotrebljava kao začim. *C*. se rano u proljeće sije u klialište, pikira i potom presađuje na obilno

(Foto F. Stoedtner, Berlin)
CELEBES, Lada (monoksil) s plovcem i jedrom na jezeru Matana

(Foto F. Stödtner, Berlin)

CELEBES, Žene plemena Toda

gnojeno tlo. Zahtijeva ne odviše toplo i dosta vlažno podneblje te hranivo ilovasto tlo.

Z. A.

CELESTA, noviji glazbeni instrument s tipkama, s pomoću kojih se udara u niz ugođenih štapića od čelika. Zvuk je osobito njezan, pa ga moderni skladatelji mnogo upotrebljavaju u orkestru, na pr. Charpentier, R. Strauss, Puccini. Opseg instrumenta je od malog c do ca, a dionica se njegova ispisuje kao i za glasovir na dva crtovlja. B. Š.

CELESTIN, Stroncijski mineral. Kristalizira rompski, pa je svojim kristalnim oblicima toliko sličan baritu, da je teško samim promatranjem razlikovati jedan od drugoga. Kala se savršeno. Sjaja je staklasta do dijamantna, na kalotinama sedefast. Proziran, providan, neproziran. Bezbojan, no može biti obojen, pa je naročito karakteristična njegova modra boja, koja se javlja u različitim nijansama. Po toj je boji i dobio ime od lat. *coelestis* »modar kao nebo«. Može biti i crven, zelenkast, smeđ, žut. Kemijski je c. stroncijski sulfat, SrSO₄. Obično se nalazi u vapnenjacima, laporima i dolomitima, često u društvu sa sumporom. Ima ga i po rudnim žilama i po pukotinama eruptivnih stijena. Najveća su njegova nalazišta u okolici Bristola u grofoviji Gloucestershire, u Redlandu kod Bristlingtona u grofoviji Somerseshire i u Westfalenu u Grieshagenu kod Stadtberga. Rasprostranjen je i po sumpornim ležištima na Siciliji, naročito u Girgentiju i Caltanissetti. Mnogo se upotrebljava u šećeranama za vađenje šećera iz melase, zatim za preredivanje drugih stroncijskih soli, koje trebaju u kemiji, farmaciji i u vatrometima. F. T.

CELESTIN, pape toga imena:

C. I., sv. (422—432), spomen 6. IV. Krivovjerje, prozvano po carigradskom biskupu Nestoriju, osudio je na rimskoj sinodi 430 i po svojim legatima na općem saboru u Efezu 431. Pobjijao također hereze pelagijevsku u Britaniji i semipelagijevsku u Galiji (»Capitula Coelestini« nisu od njega). Skrbio se za obraćenje Irske.

C. II. (1143—1144), prije di Castello. Digao interdikt s Francuske i otkazao savez s Rogerom, kraljem Sicilije.

C. III. (1191—1198), prije Bobo-Orsini. Izabran papom u dobi od 85 godina. Pontifikat mu je ispunjen neravnom borbom sa silovitim i okrutnim carem Henrikom VI. Branio je nerazrješivost braka u slučaju Filipa Augusta i Ingeborge, izopćio austrijskog vojvodu Leopolda VI., koji je zaslužnjio Rikarda Lavljega srca, kad se ovaj vraćao s križarske vojne. Uzeo je u zaštitu splitskog nadbiskupa Petra VIII. i potvrdio splitskoj nadbiskupiji njezina dobra i posjede (1193), a tako i dobra i posjede samostanu sv. Krševana (Hrizogona) u Zadru (1195), a njegovu opatu dopustio upotrebu mitre, prstena, palice i sandala (1195). Poravnao je spor između splitskog nadbiskupa i svećenstva radi nekih daća (1196).

C. IV. (1241), prije Goffredo Castiglione. Umro 15 dana nakon izbora u jeku borbe Sv. Stolice s Fridrikom II.

C. V., sv., (5. VII. do 13. XII. 1294), spomen 19. V. Prije Petar; po brdu, na kojem je provodio pustinjački život, prozvan de Murrone (Morrone). U dobi od kojih 80 godina izabran je utjecajem napuljskoga kralja Karla Anžuvina nakon sedisvakancije od 2½ godine. Posve ovisan o Karlu stolovao je u Napulju i nesmotreno dijelio povlastice sektarskim »spiritualima« i celestincima, redu, što ga bješe davno

prije izbora osnovao. Spoznavši, da nije dorastao preuzetom teretu, i čeznući za samoćom, odreče se papinske časti. Njegov nasljednik Bonifacije VIII., bojeći se utjecaja brojnih spletkara, kojima je svetac bio okružen, dade ga zatočiti u Fumonu, gdje je umro 19. V. 1296. Klement V. proglasi ga 1313 svetim.

LIT.: Hebele, *Conciliengeschichte*, II. i V., 2. izd.: *Dict. de Théol. Cath.*, II/2, 1923 (s obilnom literaturom); Fliche-Martin, *Hist. de l'Eglise*, IV., Pariz 1937; Watterich, *Pontif. Romanorum... vitae*, II.; Pfaff, *Kaiser Heinrichs VI. höchstes Angebot an die Kurie*, 1927; Smičklas, *Cod. dipl.*, II., 1904; Farlati, *Illyricum sacrum*, III.; Ehrle, *Archiv für Lit. und Kirchengeschichte des Mittelalters*, I.—IV.; Celidonio, *Vita di San Pietro del Morrone Celestino papa V.*, Sulmona 1896. M. V.

CELESTIN, 1. Franjo, * Klenk (Slovenija) 13. XI. 1843, † Zagreb 31. X. 1895, književnik. Osnovno je školu polazio u Vačama i Ljubljani, gimnaziju u Ljubljani. Filozofijski fakultet (slavistiku) svršio u Beču. Nekoliko je godina proboravio na naukama u Rusiji kao ruski stipendist. Ondje je i služio na gimnazijama (u Vladimiru i Harkovu). G. 1877 postao gimnazijski profesor u Zagrebu, 1878 lektor slavenskih jezika na zagrebačkom sveučilištu. — C. se literaturom stao baviti već u gimnaziji tiskajući slovenske pjesme i priče. Za vrijeme sveučilišnih nauka tiskao je komediju *Roza* (1869). Poslije dovršenih nauka stao je u slovenskim listovima (*Zvon*, *Slovan*, *Slovanski svet*) objavljivati članke o ruskim prilikama (*Pisma iz Rusije*, 1870) i eseje o ruskim piscima (Puškinu, Gogolju, Bjelinskome i t. d.). Naročito je mnogo pisao u Slovanskom svetu (*Ruske drobtinice*). Ujedno je ocjenjivao slovenske pisce (Jurčiča, Levstika, Stritaru, Jenka). Boraveći u Zagrebu pisao je na hrvatskom jeziku o slovenskim i ruskim piscima u Viencu (o Prešernu 1884). Djelovao je svojim pogledima na književnost i na literarne pojmove hrvatskih književnika. Na njemačkom jeziku izdao je knjigu *Russland seit Aufhebung der Leibeigenschaft*, Beč 1875. U rukopisu mu je ostala slovenskim jezikom pisana povijest ruske književnosti.

LIT.: V. Tomić. *Dr. Fran Jurjević Celestin*, Vienac 1895. A. B.-c.

2. Vjekoslav, * Ivanec pod Gorom 13. VI. 1862, † Osijek 22. IV. 1936, gimnazijski profesor i kustos gradskoga muzeja u Osijeku. Kao gimnazijalac pokrenuo je u Samoboru s J. Milakovićem, J. Leskovarom i F. Sudarovićem beletristički listić »Ljubica«. Od 1886 služio je u Osijeku kao klasični filolog neprekidno do umirovljenja (1925). Od 1893 do smrti bio je kustos osječkog gradskog muzeja. Uz klasičnu filologiju bavio se arheologijom i numizmatikom. Svoje radove iz tih područja objelodanjivao je u Arheološkom Vjesniku, Vjesniku zemaljskog arhiva u Zagrebu, Glasniku bosansko-hercegovačkog muzeja u Sarajevu, posebnim otiscima i u dnevnim listovima.

BIBL.: Važniji su njegovi radovi: *Ime Osijek*, *Neolitska naseobina u Osijeku*, *Rimske svjetiljke*, *Obrtnički čehovi u Osijeku*, *Die Türkische Brücke bei Esseg*, *Slavonski banovci* i t. d. F. B.-k.

CELESTINA, La, uobičajeno ime djela španjolske književnosti potkraj 15. st.: *Tragicomedia de Calisto y Melibea*, kojemu se ne zna pisac. Prvotni oblik, koji obuhvaća samo 1 čin (1499), pripisuje se Coti de Maguaque; u kasnijim verzijama proširena je na 20 činova, a napisao ih je vjerojatno Fernando de Rojas. Unatoč svojoj anonimnosti i nestašici smisla za umjetnički oblik, *Celestina* je jedno od najčuvenijih djela španjolske književnosti. U ljubavi Calista i Melibee, prikazanoj kao neodoljiva strast (amorpasiön) nasuprot idealnoj i idealiziranoj ljubavi Srednjeg vijeka, vidi se prodiranje duha renesanse, što se očituje i u obliku stihova (jedanaesterac). Ipak je ovdje ljubav kao strast zadobila sasvim španjolski, ekstatičan oblik. Drugi je znameniti elemenat djela lik Celestine, stare svodilje, kakva dolazi doduše već u staroj rimskoj komediji, ali je ovdje uza sav drastičan realizam prikazana nevjerovatnom točnošću psiholoških crta. Dijalog i pripovijedanje, stihovi i proza izmiješani su u tom djelu, koje nikad nije na pozornici izvedeno, premda je najrealističnija španjolska drama. Bizarni oblik i krvava satira — ovdje u prvom redu uperena protiv svega onoga, što se okuplja oko osobe i pojma Celestine — podsjeća na kasnijega Cervantesa i Queveda. Calisto, Melibea, a naročito Celestina kao »vječni tipovi« uz Don Juana i Don Quijota predstavljaju besmrtnu španjolsku likove u svjetskoj književnosti. Lj. M.

CELIBAT (lat. caelibatus »bezbračnost«). U celibatu živi muška ili ženska osoba u zreloj dobi, koja nije stupila u brak. U posebnom se smislu razumijeva pod celibatom obveza rkt. duhovnika viših redova (od subdakona dalje), da žive bezbračno u spolnoj čistoći. Obveza na celibat nije